

RUNA.

En Skrift

FÖR

FÄDERNESLANDETS FORNVÄNNER,

UTGIFVEN AF

Richard Dybeck.

Tredje Häftet.

R U N A.

En Skrift

för

FÄDERNESLANDETS FORNVÄNNER,

utgiven

af

RICHARD DYBECK.

Tredje Häftet.

STOCKHOLM, 1843.

Hos C. E. FRITZE.

Antiqvariska Utvandringar i Westmanland.

3.

En badande jungfru har, enligt en ännu gängse sägen i Badelunda socken, hvars fornminnen denna gång skola till en början sysselsätta oss, föranledt socknens uppnämning. Så säges, att i forna dagar en jungfru hit anländt från *främmande land*: att hon bott i en skogsdunge nedanför Badelunda-åsen sydost om kyrkan, och att hon inneslutit sig i en der befintlig liten koja, så att man sällan fått se henne. Icke långt derifrån är Hella helsokälla, nu omgifven af bördiga sädesfält, men fordom beskuggad af lummiga träd, hvilka bildat en lund, som skall sträckt sig fram till Hella by, der en täck afkomma af depsamma ännu är att se. Jungfrun plägade *bada i lunden*, eller begjuta sig med vatten ur den der varande källan. Man vet icke om det skett för kroppens eller hjertats helsa, men man säger, att hon, efter att hafva skänkt den första klockan till Badelunda kyrka, snart nog dragit bort, utan att hafva lemnat någon underrättelse om sin härkomst eller sitt hem.

Sägnen finnes icke antecknad i äldre handlingar. Vi lemne åt andra, att eftersinna hvad afseende må kunna fästas på densamma vid härledningen af namnet Badelunda. Grau, hvilken i sin beskrifning om Westmanland vidrör den, menar, att "dessa fabler böra ej aldeles förkastas," och deremot lärer väl föga vara att invända *).

Badelunda socken, belägen uti sydöstra delen af Landskapet, i Siende härad, innefattar, dels skogbeväxta höjdrakter, dels äfven jemnare fält, som likväl icke ens här äga ett slättlands utsträckning. De förra ligga i norden vid gränsen mot Hubbo och Tillberga socknar och fortgå söder ut till midten af socknen, der de af flere från Mälaren uppstigande sänkningar fördelas i likrigtade sträckningar, hvilka i den mohn de närma sig sjön, under det att sänkningarna mer och mer vidga sig, öfvergå till enstaka, ofta kala, höjder. Den sednare, eller den jemnare delen af socknen, kan således icke egentligen komma under annan benämning än strand med uppstigande sänkningar, och det hela företer ett skaplynne, endast deruti skiljaktigt från det, som råder uti Landskapet i vester, att sänk-

*) Socknen nämnes i äldre handlingar Badljung och Badlung och utgör, tillika med Kärrbo socken, egentligen ett större *näs* i Mälaren. Under denna bemärkelse förekommer i orten ordet *Båd*.

ningarna, i anseende till höjdtraktens större aflägsenhet från sjön, härstädes sednare blifva daldartade *).

Då man drager från Westerås stad öster ut på den gångstig, som leder genom Emaus och Malmabergs ägor, får man snart tillfälle att inveckla sig i de lundar och skogsdungar, som bildat sig på gränsen mellan St. Ilians och Badelunda socknar, såsom man ock får erfara att i dessa lundar finnas märkliga fornlemningar. Öster om Emaus, ett litet paradis vid en sorlande bäck, som vårtid blifver så stark, att den drifver en *svalta*, är på en gräsbeväxt höjd några ganska väl bibehållna stensättningar, deribland en fullständig dom-ring, hvars kretsstenar äro tolf, alla tjenliga till säten. Stensättningens omkrets uppgår till 40 fot. Kretsstenarna äro från $\frac{1}{2}$ till $\frac{3}{4}$ aln höga, och midststenen, närmast kring hvilken äro åtskillige smärre spridda stenar, äger nära 2 alnars höjd. Några alnar norr ut på samma höjd är en ganska otydlig stensättning, och i närheten träffas, jemte några kretsar, mer och mindre nedsjunkna i jorden, en stenfylld kiludd. — Bland de öfriga i denna utmärkt sköna engd med sina resliga björkar, sina ståtliga granar och rika växtlighet förekommande minnesmärken förtjenar i synnerhet uppmärksamhet en icke långt ifrån Malmaberg befintlig fylld stenkrets af 70 alnars omkrets. Man tror, att den utmärker en gammal gräns. Föregifvandet torde kräfva bevis. I närheten äro några mindre kretsar.

Vi äro vid socken-gränsen; vi äro i skogen. Den är temligen tät, har sina mörka ställen och sina ännu mörkare sagor. Man visar en knif, uthuggen i en af de berghällar nästan midt i skogen, öfver hvilka stigen löper, samt ett kärr eller, såsom det här heter, dråg **), vid hällens norra sida, och man säger, att en mördad fru råder i skogen. Hon skall i fordna dagar blifvit i bråd skilnad mördad af en annan qvinna. Kroppen nedvräktes i dråget, ur hvilket man trott sig nattetid se den "skrida up och ner," ännu bärande blodfläckar på hals och bröst. Knifven uthöggs i berget till ett märke, hvar hon jordlades.

Sällan får man här i skogen höra rätta sammanhanget af tilldragelsen. Det är Westmanlänningens lag, att, när i ämnen, sådane som förevarande, han menar sig hafva talat ut, gifver han på vidare förfrågningar endast afbrutna, ofta betydelselösa, svar. Han föredrager sitt ämne på en gång helt i det skick han uppfattat det, eller anser det böra uppfattas och inlåter sig ogerna i hvad han tror vara biomständigheter ***). — Vi lemne således säggen sådan den tillhör skogen, för att framdeles återkomma till densamma.

Lunda by i Balunda socken ligger vid skogens östra bryn. Några resliga ättehögar, beväxta med hängbjörkar, finnas i byens kalftomter. Nu vidtager en sänkning, uppstigande från Mälaren, som här likväl icke är synlig, till Badelunda kyrka, hvilken från Lunda kan betraktas. Sådan är taflan: skog i nord. Ba-

*) Det finnes förfäktare af den meningen, att "saker vinna på att blifva sedda i stort," ja, det finnes nu för tiden icke så ung en drömmare, att han ju icke vill *begynna* med ett mästerstycke häruti. För desse skola — i den händelsen nemligen att de äga kännedom om hvad tillförene är vordet af andre yttradt i ämnet — de här framställda åsigtorna — vi medgifva det — synas nog oförklarliga.

**) Södermanl. *drag*.

***) Hvad man sålunda oftast erhåller är för att så säga: poesien af saken. Forskaren är icke alltid belåten härmed.

delunda kyrka vid skogsbrynet på åsen, som der framkommer ur skogen och fortgår söder ut, mer och mer kalnande, samt begränsande synkretsen i öster. Söder ut: strödda byar med kersbärslundar samt enstaka mindre höjder, endels beväxta med reslig skog. Frodiga sädesfält och blomstrande ängar bilda förgrunden.

Vi tage till en början vägen efter skogsbrynet norrut. I en träs kartad skogig trakt på Malma ägor vester om gården vid $\frac{1}{2}$ fjerding sväg från Lunda visas en mindre, icke jordfast, klumpsten, hvilken anses vara en runsten. Någre tro sig deremot veta, att i fordna tider stenen blifvit af ett troll slungad emot Badelunda kyrka, samt att, då den utan åstadkommen verkan återstudsat mot trollet, detta i förbittringen flere resor bitit i densamma, hvaraf de i stenen befintliga fördjupningarna uppkommit. Dessa äro således öfvertygade, att fördjupningarna äro, icke runor, utan "trollbett" *). Vi tro oss kunna antaga, att de äro, antingen prydnader eller heldre bortfrätta gångar. Stenen, hvilken år 1828 skall blifvit funnen i jorden på det ställe, der den nu ligger, är till färgen svartbrun och synes en längre tid varit omgifven af ett jernhaltigt ämne, som på vissa ställen fäst sig och bildar en hård skorpa på densamma.

Några resliga bautastenar synas under de högstammiga furorna. De stå på sjelfva åsen, hvilken norr om kyrkan äger ringa höjd, men desto anseeligare bredd. Säggen, att den bildat sig af sand, runnen ur en framgången jättequinnas söndriga förkläde, är allmän äfven här. Någre berätta likväl, att, på den tiden då vattnet stod öfver landet, en jätte, under sin vandring söder ut, för att kunna fortsätta färden deröfver, lagt åsen *till en spång*. Äfven denna berättelse höres i flere Landsorter, så att satsen rörande ett forntida högre vattustånd bekräftas äfven af folksäggen.

Bland bautastenarna utmärker sig i synnerhet en, såväl för sin vackra skapnad, som för sin höjd, hvilken uppgår till tre alnar. På några alnars afstånd vester om denna bautasten är ett rör af 22 alnars omkrets och $1\frac{1}{2}$ alns höjd; och förekomma dessutom söder ut på åsen kring kyrkan, som icke är långt härifrån belägen, talrika grafminnesmärken, deribland ett nästan oräkneligt antal stenkretsar.

Kyrkan är åldrig och ganska täck. Man tror (på hvad grund veta vi icke), att en del af henne utgjort det så kallade St. Olofs Capell, uppfördt vid år 1272 genom Biskop Carls i Westerås försorg. Det finnes af gamla handlingar, att ingen borde få "inkomma för den heliga Domkyrkia och klöster i Westerås", innan han i detta, eller något annat af de Capell, som samtidigt uppfördes vid vägarna till staden, "aflagt sin skyldiga devotion till en gudelig förberedelse" **).

*) Att icke blott liflösa ting, såsom stenar, klockor m. m., men äfven menniskor under stundom äro utsatte för trollbett, vet allmogen flerstädes att berätta. Såsom botemedel mot ifrågavarande åkomma användes Elfnäfver (*Marchantia polymorpha*), hvilken torkas och *brännes under såret*, d. v. s. så, att den tända växten hålles under såret, att röken må uppstiga i detsamma. (Skomakare-Enkan Anna Olsdotter på Stulsta ägor. Odensvi).

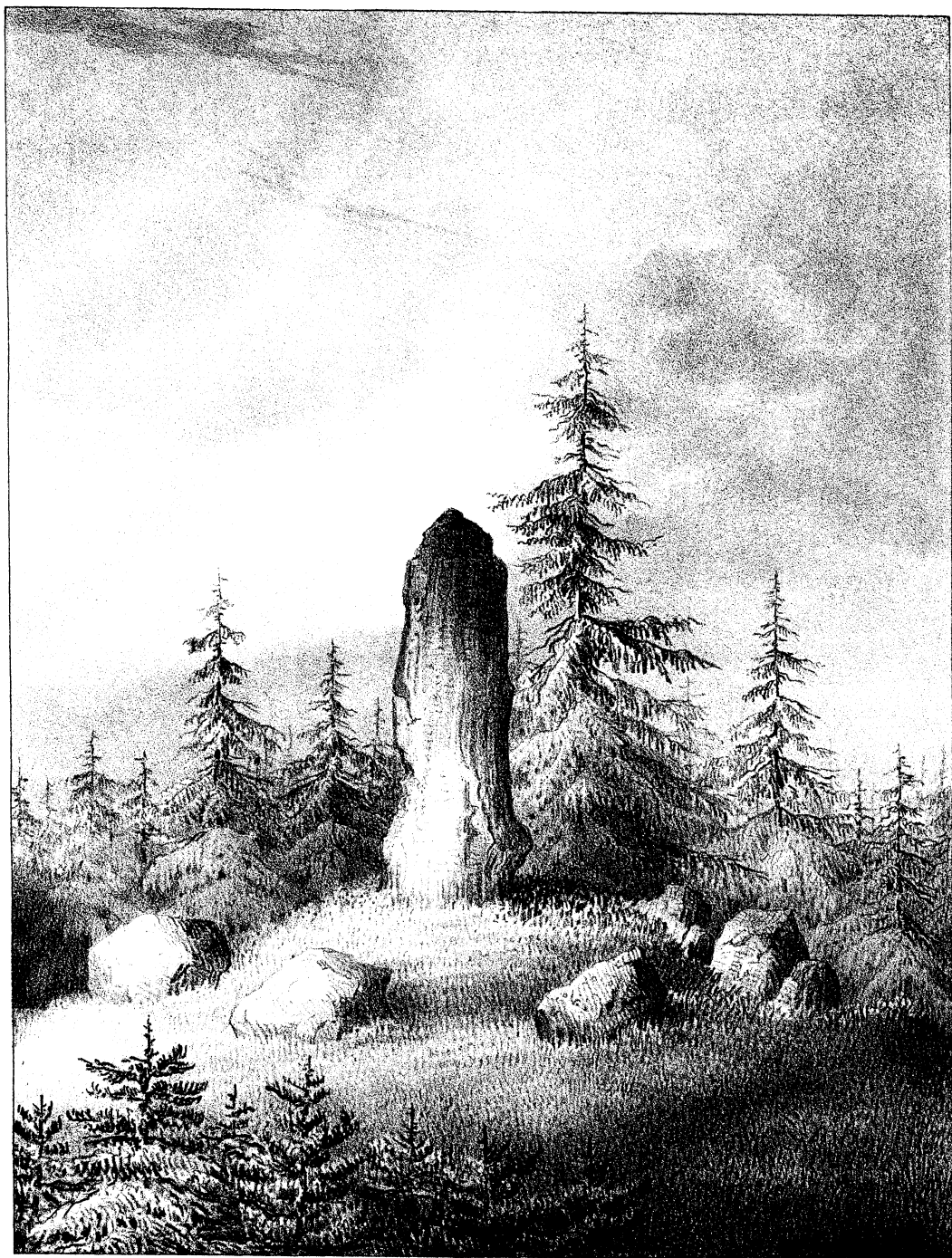
**) Petr. Niger, Hist. om Westerås Stifts Biskopar, sid. 8. En ganska vacker lemning efter ett för samma ändamål uppfördt Capell, kalladt St: Ursulæ Capell, finnes vester ut från Staden vid landsvägen, och af ett tredje med namnet St: Gertruds Capell nordost från Staden funnos, enl. Grau, l. c. sid. 146, ännu år 1750 "klara öfverlevor."

Kyrkans egentliga grundläggare skall vara Biskopen Lydika Abelsson (1470—1480). Riks-Rådet Baron Henric Horn har på 1600:talet föranstaltat och bekostat flere förändringar och förbättringar å kyrkan.

Nedanfö kyrkan öster om densamma vid roten af åsen är en liten källa, som fordom skall varit en s. k. offerkälla. Grau (l. c.) förlägger hit sägnen om den badande flickan. Det säges att källan, så liten som hon är, icke sällan *väller öfver* och då uppkastar slantar af koppar, ja, någon gång äfven af silfver. Ett sådant källans vällande skall vara ett säkert förebud till väderskifte.

Åsen, hvilken från kyrkan sträcker sig söder ut, förlorar snart sin platthet. Den omgifves på båda sidor af sänkningar, frukthara, här och der vattensjuka, samt helt och hållet saknande fornlemningar. Tvenne beteshagar i en af dem, på Tible ägor, bära namnen Sör- och Norr-kärren. Man skall i närheten funnit i jorden vrak af långa och mycket smala farkoster. Nästan midt för prestgårdens, på sjelfva åsen, är att se en stor mängd grafkullar, midt ibland hvilka reser sig en utmärkt vacker bautasten af tre alnars höjd. Det hela erbjuder i skumma hvalfvat af åldriga granar en skön anblick. — Några famnar söder härifrån, likaledes på åsen, är en graf af annan beskaffenhet, bestående af tvenne, på fyra alnars afstånd från hvarandra resta bautastenar, den ena $2\frac{1}{4}$ alnar och den andra $1\frac{1}{2}$ aln hög, emellan hvilka är en aflång grafkulle af omkring 2 alnars bredd midt emellan stenarna, skadad genom gräfning. Fornlemningen tillhör de aldri sällsyntaste på denna orten. En dylik torde nemligen icke kunna upvisas i Westmanland. Också är rörande densamma en mängd sägner gängse. — Om någon skulle drista att taga vägen öfver högen mellan stenarna, skall i hela hans lifstid hans syn varda så *förvänd*, att allt, hvarpå *han får syn*, visar sig *upp och ned*. — Det berättas, att för icke länge sedan ett barn, som, stadt på vandring i afsigt att hemta vatten, af oförstånd tagit vägen öfver kullen mellan stenarna till källan på ängen nedanfö åsen, under det hon närmat sig till det ställe, der hon tyckt sig se källan, fallit i den verkliga källan och drunknat. De två stenarna skola fordomdags varit jättar, hvilka blifvit förvandlade under en strid med hvarandra. Anledningen uppgifves icke. Eljest förmäles, att, när för flere år sedan kullen nattetid öppnades, en stor knif — måhända ett svärd — samt några, dels runda, dels aflånga, stycken af koppar, jemte kol och aska, anträffats. Ett inre rör ligger, efter gräfningen, till någon del i dagen. Skulle detta rör möjligen bilda, eller hafva i sitt ostörda skick bildat, en eller tvänne människor, kunde man tänka sig, att sägnen om de till sten förvandlade jättarna derpå anspelade *). För utrönandet af rörets skapnad — om numera sådant är möjligt — erfordras ytterligare gräfningar i kullen, hvilken likväl, enär någon annan likartad i trakten ännu icke är känd, synes böra tills vidare lemnas oantastad. — Till sällsyntare minnesmärken i närheten hör en mossbeväxt grafkulle af omkring $1\frac{1}{2}$ alns höjd, på hvilken är rest en $2\frac{1}{4}$ alnar hög bautasten. Kring kullen är en kedja af sju stenar, större än de, af hvilka fotkedjor vanligtvis be-

*) Att likartade aflånga kullar, hvilka i Sveriges sydvästliga landskap nog allmänt förekomma, någon gång innehålla rör i skapnad af människor, är tydligen ådagalagdt i den förtjenstfulla "Berättelse om anställd undersökning af några uti Nafverstad Pastorat af Bohus Län befintliga ättekullar," hvilken Past. Adj. Axel Emanuel Holmberg sistl. år afgifvit till Kongl. V. H. och Antiquitets-Academien.

R. Dybeck, del.

J. F. Meyer lith.

GRÄFT MIDD BÄCKENSTEN.

(WESTMANLAND.)

stå. Ingen har något att om detta fornminne förtälja, och ingen har ännu satt spaden i den grönskande grafkullen — Vidare förtjenar nämnas en söder om Tibble by på åsen befintlig toppbildad, ganska smal, bautasten af fyra alnars höjd. Den är upprest vid östra sidan af en icke obetydlig ättehög. — Några famnar söder om den väg mellan Westerås och Enköping, som på Hella ägor löper öfver åsen, är på vestra sluttningen af denna en af vanliga små sammanlagda randstenar bestående krets af icke mindre än 16 alnars tvärdrag. Kretsen, som (1836) är till en fjerdedel betäckt med ett tre tums tjockt lager af sandmylla, mängd med förmultnade gräsrötter, upptäcktes för omkring 12 år sedan vid torftägt. Under randstenarna möter sand, hvaraf synes, att lagret tillkommit, icke genom sandens nedslamning från åsens öfre del, utan, såsom vanligt, af förmultnade vexter o. d. — En annan, till någon del fylld, krets af *klumpstenar* träffas, jemte en ättekulle, i granskapet.

Hvad vi här anført om grafminnes-märken på Badelunda ås är, för att tala med Hadorph, "litet af mycklo sagdt." — Äfven den stig, som leder söder ut från sistnämnda fornlemningar till Hessle gård vid Mälaren, är en stig för fornvännen. Han får här under vandringen tillfälle att betrakta ganska skiljaktiga minnesmärken. Är han tillika vän af naturen, skola under färden icke eller omgifningarnas behag undgå hans uppmärksamhet.

Till nyss omtalda Tibble by förlägger folksägnen ett gammalt slott, som skall burit namnet *Tibble Slott*. Några lemningar efter ett sådant sökas likväl här förgäfvets. Deremot förekomma vid Ingeberga by nordost ut i socknen lemningar efter en större byggnad; och man berättar, att det fordomdags varit bebodt af en Drottning Inga (andre säga Ingrid), som skall fått sitt lägerställe i den icke långt från grundmuren befintliga ättehögen *). — På Tibble slott skall vid samma tid en *en jungfru, hvars fader varit en konungason*, tillika med sin moder, haft sitt hemvist; och en tilldragelse rörande den olyckliga sköna lefver ännu bland allmogen i både sång och saga.

Sagan är denna: En konungason anlände en dag till slottet, der han väl emottogs. Det hände sig, att konungasonen och jungfrun fattade kärlek till hvarandra. Som de icke vågade yppa denna kärlek för någon, gjorde de ett aftal att en afton möta hvarandra vid en källa, belägen söder ut icke långt ifrån det så kallade Klinta-berget. Aftonen var inne och jungfrun hade från sitt rum anländt till slottsporten, då väktaren nekade att öppna densamma. För att härtill förmå honom strök hon af sig guldringarna och öfverlemnade dem till honom, men då detta icke verkade, lade hon dertill *sjelfva guldkedjan*, och väktaren bevektes. Ankommen till källan före konungasonen, *råkade hon der för ett bergtroll*, hvilket lade henne i sitt förkläde och bar henne in i den närliggande klinten, der trollet hade sin moder. Jungfrun hade, efter erhållet tillstånd vid källan att qvarlemnna kronan, hvilken hon bar på hufvudet, hängt denna å grenen af en på berget växande tall. Hon lades nu i bergkammaren på *det fina stjärnetäcket* och *insomnade*. — Emedlertid ankom konungasonen till källan. Sin käresta fann han der icke, men han fann hennes krona, hängande i

*) Omnämnd i de Skrifter rörande socknens fornminnen, som framdeles komma att återopas.

trädet, och då han däraf kunde sluta hvad henne händt, föll han i förtviflan på sitt dragna svärd och dog. — Jungfrun vaknade, och jätteqvinnan tillsade sin dotter (bergtrollet) att återbära henne till källan, tilläggande: *förr än du hinner fram med henne skola tre lif varda förspillda*. — Bergtrollet begaf sig till källan med jungfrun, som under färden suckade sin sista suck, så att hon, framburen till källan, nedlades död vid konungasonens sida; och hade under tiden äfven väktaren i ångest öfver sin gerning kastat sig utföre *våltornet* och sålunda ändat sina dagar. — Konungasonen och hans käresta blefvo tillika med svärdet lagde på en *guldvagn* och dragne till en *skön grön äng*, der nu Gryta by är, hvarest båda jordlades i den hög, hvilken derstädes ännu är att se. Äfven vagnen och svärdet fingo plats i högen. Man tillägger, att de sistnämnda skola *i sinom tid* varda uppgräfna, samt att den första, som då *får syn på* svärdet, skall deraf genomstingas *).

Gryta ättehög, belägen vester ut i socknen vid Gryta by, är en af de anseeligare i orten. Den äger 12 alnars lodrät höjd och 109 alnars omkrets samt, vårtid, en fotkedja eller krans af hvitblommande små häggar. Den skadade höghvälfningen är då betäckt med backsippor **) och högens långsluttande solsida ett kärt tillhåll för lekande barnflockar.

Berget eller klinten ligger öster om den sänkning, som följer östra sidan af Badelunda ås, och är numera en fullkomligen kal klippa. Ännu 1832 fanns på dess spets en gammal mar-tall (pinus) af besynnerligt utseende, hvilken allmogen tillade en ogement hög ålder, och som var vida känd under namnet Klinta tall. Den hölls i synnerlig helgd, och det gick ett tal, att om trädet nedhöggas, så skulle icke allenast åverkaren *råka för ondt*, utan äfven kringliggande åker- och ängs-fält likasom förbrännas. Man menade, att det var i denna tall som den olyckliga flickan hängde sin krona, och skulle denna ännu i sednare tider, fast i osynlig måtto, hängt der, hvarföre ock, när, en stormig natt för omkring 9 år sedan, tallen, saknande kraft att draga till sig lifsmust ur de trånga, djupa remnorna i berget, till större delen förmurknad, nedstörtade, någre trodde sig höra klangen af kronan, som med detsamma föll till berget ***).

*) Sagan är allmänt känd inom socknen. Den berättades för oss första gången år 1823 af Wilhelm Törnblom, född i Badelunda socken.

**) *Primula hepatica*. Detta slägtets svenska namn *Sippa* är att härleda af ordet sipp = täck, skön. Då så många tusende blommor förtjena detta namn, hvarföre har det blifvit tillagdt just detta släkte? Blomman (i synnerhet några af slägtet) är den första, som, vårtiden, vanligen möter landtmannens ögon, och namnet innebär derföre — så mena vi — intet annat — fast det är mycket nog — än hans vår-helsning till den gryende blomsterverlden, hvilken helsning just denna blomma fått och ännu får uppbära. — Den tid, *folken* gifvo blomstren namn — den var en härlig tid.

***) Kyrkoherden Nils Tibläus, som i sin uppsats af år 16? om antiqviteter i Badelunda, hvilken uppsats förvaras i K. Bibl. i Stockholm under tekn. F. l. 9. anför ofvan intagna sägen och tillägger: "Hyadh nu detta slottet (Tible slott) anbelangar, så kunna wij icke finna något rätt tekn hvarest det skulle hafva stådt, men källan medh dee långia ängiar och bärget der tvärt öfver vijser sigh hoos oss ähn i denna dagh, och hafver man i vår tijdh ähn ofta förspordt Trollen i samma bärgh hafva sitt tillhåldh," och på ett annat ställe: "Gryta höögh ähr den samma, uti hvilken Härtigen (konungasonen) medh den unga fröken uthi gullvagnen skola vara begrafne."

Det torde icke kunna betviflas, att ju en verklig händelse, klädd i sagans dräkt, ligger till grund för ofvan anförda sägen *). Deremot låter tiden för tilldragelsen svårigen bestämma sig. Det hela anspelar på ett fiendtligt förhållande mellan jättar eller troll och menniskor — ett förhållande, som, jemte allmogens föregifvande (om derpå kan fästas afseende) att den ännu 1832 qvarvarande uråldriga tallen funnits, då händelsen timade, synes betaga den högre ålder **). Likväl talar för en sådan sägen, såsom nämnande jordläggning i hög. Man skulle kunna förlägga den till den tid, då brytningen mellan hedendom och christendom ägde rum, så vida icke berättelsen är att anse såsom en väfnad af flere både äldre och sednare tilldragelser.

Äfven källan, vid hvilken mötet skulle äga rum, utvisas af allmogen, som anser henne vara *bottenlös*. Redan i början af 1600:talet lära undersökningar blifvit anställda för att pröfva källans djup. En Johannes Spaak har år 1682 uppsatt en berättelse ***) om en sådan undersökning, hvilken, såsom i flere hänseenden märkelig, här må få plats. Hans ord äro dessa: "Om samma kiälla berättar en hederlig nembdeman Oloff Ersson i Wässby och Ihrsta socken, att för många åhr sedan, och 30 eller 40 åhr vedh pass, skulle hennes diup pröfvas, uthi Fältmarskalkens Högvehlborne Hr Hindrich Horns Exell:z närvaro, och då nedersläptes eet Togh, medh lodh på ändan bundit, dock ingen botn kiändes. När Toget första gången updrogz, fölgde vedh ändan i stellet för lodet, en menniskiehuffvudhskalla, den genast histes neder igen medh samma togh; då dhe åter det updrogho, satt der på i det förras ställe een lijten Silfverkanna om stoop-rum, den dhe intet heller borttaga torde, utan hissade henne neder igen, och när dhe då updroge toget, satt lodet allena så påbundet som det först nedersäncktes; och mehra torde dhe intet narras der medh."

Vester ut i socknen återstår oanmärkt blott en graphög, belägen på Lundhy ägor, å en förhöjning nästan midt i den sänkning, som från sjön sträcker sig till Badelunda kyrka. Den är beväxt med resliga slokgranar, och dessa sträcka sig icke utom förhöjningen, hvilken på alla sidor är omgifven af sädesfält. När-

*) Det är väl sant, att någon uppteckning af sägen — äldre än från slutet af 1600:talet — icke finnes, men ehuru vi med Prof. Schlyter (Föreläsningar öfver Laghistorien Mct.) fullkomligen instämma deri, att "traditioner icke böra godkännas, så vida de icke bestyrkas af andra omständigheter, eller bevisligen äro äldre än från 17 seklet," anse vi likväl, i fråga om denna, afseende böra fästas derå, att den så mycket mindre kan anses vara vid sistnämnde tid af Rudbeck eller hans gelikar *satt i omlopp*, som desse alls icke finnas hafva känt sägen, den de, i annat fall, tvifvelsutän skulle gifvit en annan pregel eller syftning, äfvensom, att den man, hvilken först upptecknat och i sin ofvan återopade afhandling intagit densamma, icke i öfrigt kan beträdas med oriktiga uppgifter.

**) Professor Elias Fries anmärker i sin utmärkt förtjenstfulla afhandling, "Grunddragen af Aristotelis Växt-lära" (sid. 44), att man "i Sverige saknar alla uppgifter om träd, antingen märkvärdiga för sin ålder eller för de med dem införlifvade traditioner," och är oss vederligen den första i vårt land, som fästat uppmärksamheten å den anvisning på fornminnens ålder, som beräknandet af årsringarna hos träd, hvilka med dem stå i någon gemenskap, lemna. Vi driste uppmåna den lärde och snillrike författaren att fullfölja detta ämne.

***) Intagen i hans "Berättelse uppå dhe uthi Westeråhs Låhn nambngifne och befundne gamla antiqviteter," hvilken förvaras i Kongl. Biblioth. i Stockholm under tekn. F. l. 9.

mast kring högen, i hvilken gräfningar fordom skett, äro några vanliga stensättningar.

Vi begifve oss således öster ut. Trakten mellan Tibble och Långby, närmast åsen öster om densamma, hör till de täckaste inom socknen. Den är, i anseende till sin omvexlande beskaffenhet, af icke ringa märkvärdighet för blomsterforskaren, som här kan göra en rik skörd, serdeles af mossväxter, och äfven fornvännen dröjer gerna i den albeväxta däliden vid det så kallade Jutkärret för att kasta en blick uppåt Westmanlands största ättehög, den beryktade *Anunds-högen*.

Denna hög, som af allmogen kallas Ånuns- eller Ånshögen, är kring roten icke mindre än 326 alnar och äger en sluttningshöjd af 42 alnar. Högens öfre delar äro beväxta med flockar af resliga granar och, till följd af der anställda gräfningar, mycket ojemna. Någon fotkedja eller annan till sjelfva högen hörande stensättning förmärkes icke.

Rörande Anundshögen vid år 1660, således för 183 år sedan, finnes följande efterrättelse *):

"Anunda hög (vulgo Anundz högen) är en stor uppkastad jordhög, 109 famnar (à 3 alnar famnen) omkring vidh roten, ifrån roten till kullen på then sijden han tvärast är, äro 15 famnar; ofvanpå kullen är en rund dal $1\frac{1}{2}$ aln djup, och begriper i sigh 15 famnar omkring, föruthan på öster sidan är ingen vall åt samma dal, på $3\frac{1}{2}$ famn. Är fuller mitt uthi samma daal een liten grop, $3\frac{1}{2}$ aln djup, hvilken synes vara thiht kommen sedan högen ödelades."

Häraf vill synas, att högen fordom liknat några få af våra öfriga Tingshögar, i det att ofvanpå densamma varit en rund fördjupning, omgifven af en vall (högens yttre kant), hvilken således inneslutit antingen en platt rundel, eller en kulle. Till denna fördjupning har i öster genom vallen ledt en ingång af $3\frac{1}{2}$ famnars bredd.

För närvarande har det öfre af Anunds hög ett helt annat utseende. Det lägger i dagen vederbörandes oförlåtliga försumlighet vid vården af våra fornlemningar och bör icke lemnas oanmärkt. Sedan man nemligen, för att bana sig väg till högens inre delar ("gå skattevägen"), till en början upptagit en grop af omkring 9 alnars djup och upptill så vid, att den medtagit en icke ringa del af högens ursprungliga höjd, med hvilken åtgärd arbetet för flera år sedan afstannat, så att gräs och i synnerhet mossväxter sedermera hunnit rotfästa sig på fördjupningens yta, har man vid år 1839 eller 1840 på botten af gropen upptagit ett rundt hål af minst $2\frac{1}{2}$ alnars tvärdrag. För att nedkomma till botten af detta hål erfordras stege. Hvad nu härmed i skatteväg vunnits, det vete vi icke, men vi tage för afgjort, att urgröpningarna, de der i icke obetydlig mån beröfvat högen dess inre fasthet, skola — så vida man icke anser det löna mödan att fylla dem — förorsaka dess snara sammanfallande.

Öster om högen äro tvenne bestämda Tingskretsar, ehuru för närvarande äfven de befinna sig i ett nog förfallet skick, och närmare högens rot, på samma sida, ses en aflång, lika beskaffad, krets. Enär om dessa stensättningar i deras orubgade skick

*) Hemtad ur Past. Jon. Holstenii "Berättelse om Antiquiteter i Balunda socken och Siende häradh." Mct. i Kongl. Biblioth. i Stockholm under tekn. F. 1. 9.

skick temligen rediga efterrättelser äro att tillgå i de af oss ofvan åberopade handskrifterna, vilje vi här intaga dem.

Holstenius talar sålunda: "Norr om högen äre sju stenar uppreste; både ändstenarne äro $3\frac{1}{2}$ aln höga; första stenen är tio famnar från högen." — "Tvenne stenringar synas på östre sidan om then stora högen af stora stenar; i första ringen äre merändels långa stenar till en famn, och liggia omkull jempte mehd jorden nedersunkne; en liten rund sten mitt uthi hvarthera ringen, then ena så hög att man lagom kan sittia på honom, den andra lägre. I första ringen äre 27 stenar; i then andre 24."

Hans Spaak förmåler: "Älliast där straxt öster om hardt vjdh höijen äre oval Rundelar af 24 stenar hvardera lagde, een godh fampn emellan hvar steen, och mitt uthi en Rundh steen, där laghföraren förmenas sutit på."

Nicol. Tiblæi *) ord äro dessa: "Några höga steenar äre der (vid högen) opreste och dessuthan 48 mycket stoora stenar lagda i en ordningh, såsom man skrifver 8, eller ∞ ."

Utom dessa stensättningar finnas i den skogshage, uti hvilken Anunds-högen är belägen, ett stort antal, dels fallna, dels ännu stående bautastenar — någre af 4 alnars höjd — äfvensom stenkretsar och ättekullar **). Härvid märkes, att nästan alla kullarna äro skadade genom gräfningar. Dock omtalas icke ett enda härstädes träffadt fynd. Blott på den närliggande åsen stå under de täta slokgranarna, likasom i en fredlig natt, några med dubbla fotkedjor försedda större ättekullar. Spräckliga lafvar och skogsmossor betäcka dem.

Sedan vi sålunda korteligen angifvit Anunds-högens både fordna och närvarande skick och utseende samt uppräknat de minnesmärken, som närmast omgifva densamma, vilje vi tillse hvad om denna hög i öfrigt är taladt och skrifvet.

Att högen redan i medlet af 1300:talet burit namnet Anunds- Ånuns- eller Åns-högen, torde böra såsom obestriddigt antagas. Dessa namn förekomma nemligen i åtskilliga "Dombref," utfärdade vid Anundshög på samma tid ***). Hvad deremot beträffar den, serdeles under 1700:talet rådande, meningen, som skulle Svea Konungen Braut Anund blifvit i densamma jordlagd, så låter detta svärli-

*) Hvilken denne Tiblæus varit, är oss obekant. Han nämnes i Spaaks skrift *Monsieur*.

**) Vi bedje Läsaren icke förblanda *ätthögar* med *kullar*. Till de förre bör räknas en grafhöjd, då dess omkrets öfverstiger 40 alnar och han äger motsvarande höjd, i följd hvaraf de sednares omkrets väl understiger, men aldrig öfverstiger 40 alnar. De förre äro oftast enstaka, någon gång 2, (Runa h. I sid. 25.) eller 3 tillsammans, icke sällan bland flockar af ättekullar. De sednare förekomma nästan alltid i flockar.

För dem, som anse ofvanstående anmärkning öfverflödig, må det tillåtas oss nämna, hurusom man till och med i sednare antiqvariska arbeten af författare med temligen stora anspråk icke sällan skall *stöta på* uttryck sådana som detta: "hans ättekulle, omgifven af flera smärre *högar*." o. d. — Det tillhör vettenskapsmannen, att först *granska* och *sedan* "se i stort" — om han kan.

***) Tre sådana bref hafva intill sednare tider förvarats i Tibble by och torde ännu kunna der uppletas. Tiblæus (l. c.), hvilken förmåler, att vid Anunds hög "domare fordom tijnh hållet Tingh uthi några hundra år," tillägger dertill: "och finnas ännu många Pergamentsbref der skrefne för 4 å 5 hundra år sedan." — Holstenius (l. c.) upplyser, att brefven äro af år 1355.

gen bevisa sig. Det första kända utlåtandet (1667, Tibläus, l. c.) i ämnet angifver blott, att i högen "en fuhl Jätte eller Bärgetroll skall hafva haft sin våningh, den och sedermera uthi hedna tijdh ähr dyrkat som een gud." — Omkring 20 år efter det detta yttrande, tvifvelsutän i enlighet med då gängse sägner, afgafs, förmåltes, att "en konung medh thet namnet Anund, Åmund, eller Ån, *eller en Jätte*" ligger begravnen i högen *). Palmsköld **) skrifver härom detta: "Under dhen lilla (!) jordhögen, Anunds-högen kalladh, förmenes en bn:d Amund i fordna tijder vara begravnen, effter som och ännu hoos dhe gamble bönder den sägnen der om går: *Konung Anund ligger der i högen.*" Vid femtio år derefter uppgår ett ännu klarare ljus i saken, i det man upplyses derom, att "uti denna hög konung Amund eller Bröt-Amund är begravnen, som vid år Christi 630 skal regerat och varit en af Hedna tidens berömligasta konungar" ***).

Ofvanstående torde kunna anses såsom ett bidrag till läran om "sägenväxternas" utveckling †). Det visar, huru densamme, som år 1667 ansågs hafva varit en *jätte eller ett bergtroll*, 1685 troddes varit en *jätte eller konung*, och sedermera blott en *konung*, till dess han omsider vid år 1750 erhöill namnet *Konung Bröt-Amund*.

Spörjer man allmogen till hvilken ligger begravnen i högen, erhåller man ännu i dag nästan alltid svaret: en jätte, eller, såsom bonden säger, *jätten*. Blott några få benämna honom *Anun*. Namnen Konung eller Bröt-Anund hör man alls icke.

Till detta allt kommer, att häfderna, till frågans utredande, ingen säker ledning gifva. — Vi blifve dervid, att högen ursprungligen ägt det uppgifna namnet efter någon med samma namn, som i densamma blifvit jordlagd.

Det talas här mycket om blåa eldar, hvilka nattetid skola synas öfver kullarna, och allmogen ser, såsom vanligt, i dem säkra anvisningar på nedgrafna skatter. Gamle Petter Nilsson på Närlunda ägor berättar, att han i sin ungdom vid upptagandet af ett dike icke långt ifrån Jutkärret påträffat en ring, som skinit såsom guld, och af hvilken han visst blifvit ägare, om icke, innan han väl *fått tag* i densamma, en nära derintill befintlig *Skratt* "skrattat bort den." Enahanda, eller likartade, berättelser om misslyckade skattgräfningar, i hvilka berättelser Skratten (ett i vestra delen af Landskapet alldeles okänt väsende) nästan alltid förekommer, höras här allestädes. Deraf ock ordspråket: *Skratten och Skatten!* — Denne Skratt säges visa sig i mångfaldiga skepnader. Oftast skall likväl dess framsida hafva utseende af en skön qvinna, men baksidan af en murken stubbe. Vintertiden, då det lider till midnätterna, skall den icke sällan komma

*) Spaak, l. c.

**) Samlingar i K. Acad. Bibl. i Ups. Topogr. om Westm. sid. 80.

***) Grau, l. c. sid. 331—332.

†) Denna kan indelas i *sann* utveckling och i *falsk* utveckling. Falsk utveckling erhåller en sägen, som, hemfallen under skrifstället, bearbetas i en beräknad syftning. Den sanna utvecklingen är den förändring, hvilken alla sägner, såsom *levvande* hos folket, måste under skiljaktiga tidsskick och dermed förenade föreställningssätt undergå. Sägner förloras under den förre all sanning, men bibehåller under den sednare alltid åtminstone en poetisk.

ur tjocka skogen fram till vägen och försummar då icke att taga plats hos resenärer, antingen på bak-kälken, eller, om sådan icke finnes, på snadden, hvaraf en sådan tyngd skall förorsakas, att dragarne falla i stark svettning. Men det lär alldrig slå felt, att Skratten, efter en stund, alltid likasom ofrivilligt "rinner af" (= faller ner till marken), då han upphäfver ett hemskt skratt och försvinner. — Vidare säges här, att Skratten (likasom annorstädes gästen) är intet annat än ett mördadt barn. Ett sådant måste i sju år vara Skratt. Man tillägger, att den (oftast benämnes Skratten med *han*) besitter en serdeles förmåga att härma menniskor, så att, då man nattetid färdas i skogarna, skall man få höra sitt tal eller sin sång så väl återgifvas af honom, som talade eller sjönge man sjelf. Går man honom nära, så försvinner han. — Vi återkomme en annan gång till Skratten.

Omkring $\frac{1}{2}$ mil öster ut emot Ihrsta socken ligger Furby. Här träffas åter en myckenhet grafkullar, uppkastade kring en väldig ättehög. Här och der stå resliga bautastenar, och höjderna äro betäckta med stenkretsar. Det förtjenar nämnas, att bland dessa många grafminnen icke en enda kiludd finnes. — Vester om byn i en af tomterna stå murarna efter Furby kyrka. De förete icke något anmärkningsvärdt. Kyrkan skall redan i katholska tiden blifvit "ödelagd." Berättelsen derom är denna: En julotta, under det mässan sjöngs, uppstod mellan tvenne qvinnor *) i kyrkan kif om bänkrum; och gick deras hätskhet mot hvarandra så långt, att de framtogo sina knifvar, som de, enligt ett den tiden rådande bruk, buro i silfverslidor, fästade i bältet, och med dem begynte tillfoga hvarandra blodviten. Följden häraf blef, att, efter en stund, den ena af dem nedföll död till golfvat. Kyrkan ansågs af mordet vanhelgad, så att efter den dagen ingen gudstjenst derstädes vidare förrättades. — Den lefvande af de brottsliga "sattes quicker i Furby kyrkiogårdz iordh" **), och den mördade nedgrofs i det kärr i skogen vester ut från Lunda, om hvilket vi tillföre talat.

En annan, numera nästan förglömd, sägen rörande kyrkans ödeläggande är den, att "Konung Hans krigzfolck af Danmark skulle brukat kyrkian till Skantz och där allehanda Tyranij och otucht bedrifvit, dertfore hon är ödelagd" ***). — Dunkla drag af denna berättelse återstå ännu hos allmogen, som synes förlägga händelsen till tiden efter kyrkans ödeläggande. Det säges nemligen, att några af bygdens flickor en afton blifvit af en skock soldater bortröfvade från sina föräldrar och införda inom murarna, men att de alla skyndat fram till den del af kyrkan, som utgjort altaret, der ingen fått makt med dem.

Vid år 1626 lærer man ämnat iståndsätta byggnaden och till den ändan försett den med spåntak, men hvarmed åtgärden skall afstannat.

Norr ut, icke långt från Furby, vidtager Björksta socken, innefattande gränstrakten mot Upland. Vi skola framdeles sysselsätta oss med denna sockens talrika och till stor del ganska märkliga fornminnen.

En by-väg leder från Kyllinge nära Furby söder ut genom Berga och Sörby ägor till Brunby, beläget inom Ihrsta sockens norra gräns. Gården har varit

*) Palmsköld, l. c. säger, att de voro "druckne af stark most."

**) Palmsköld, l. c.

***) Spaak, l. c.

ett gammalt Sture-gods. Åbyggnaderna hafva ett åldrigt utseende. — Söder ut på ågorna är en höjd, å hvilken träffas trenne i en rad uppkastade ättekullar, och vid angränsande Wäsby *) är likaledes på en mindre, af sädesfält omgifven förhöjning, en myckenhet stensättningar, märkliga i anseende till den ordning, i hvilken de äro lagda. Höjden, som är aflång, har vid båda ändarna i öster och vester tvenne grafkullar, till storleken närmande sig ättehögar, af hvilka den vid vestra ändan äger tydliga lemningar efter fotkedja. Mellan dessa två sträcker sig midt efter förhöjningen en rad af mindre grafkullar, fem till antalet, af hvilka likväl en blifvit beröfvad sin betäckning, så att endast det inre stenröret återstår. En likrigtad rad, innehållande likaledes fem grafkullar, är norr om den nyssnämnda, på få fots afstånd derifrån, och från de först omtalade båda grafkullarna **) sträcker sig efter höjdens södra långsida en hågig rad af fyra kullar, af hvilka en är försedd med en prydlig, fullkomligt bibehållen, fotkedja. Denna rad innehåller dessutom en stenkrets af tre stegs tvärdrag, måhända fotkedjan till en borttagen kulle. De två ättekullarna äro skadade genom gräfning. Ehuru vi icke för närvarande ärne af det uppgifna förhållandet i afseende å dessa grafvars läge, draga någon slutsats, utan tills vidare tillskrifva det tillfälligheten, hafve vi likväl ansett det förtjena uppmärksamhet. — Vid granskning af forntida grafplatser — åtminstone i Mälareländerna — saknar man nästan aldrig en ytterligare ordning i afseende på grafvarnas förhållande till hvarandra, än den, hvilken belägenheten föreskrifvit. Än ser man en reslig ättehög — någon gång försedd med bautasten — upphäfven likasom i spetsen för en rad eller sträckning af grafkullar och stensättningar ***); än åter en sådan ättehög, eller tvenne, uppkastade i midten af en talrik flock smärre grafvar †), o. s. v. Vi mene, att sådant ej bör förbises, men tillika att det icke bör leda till förflugna gissningar. — Hvad den ifrågavarande ätteplatsen beträffar, så är det klart, att höjdens vidd utstakat graf-flockens omfång; men det är tillika gifvet, att den inre ordningen varit häraf alldeles oberoende. — I kullarna, äfvensom i närliggande åkrar, skola några gamla saker af jern (deribland en pil — ett härstädes ganska sällsynt fynd —) anträffats. Intet häraf är i behåll.

Ihrsta nämnes i bref af åren 1405 ††) och 1486 m. fl. Yrista, Yresta och Yrsta — ”förmodligen af *Yr*, det är pil, skytt och boga, så att Yrsta är kanhända så mycket som Skythernas eller Bogeskythernas hemvist, hvilken mening äfven tyckes vinna bifall af de många Jarla- och ättehögar, samt lemningar af borgar, som åtskilligstades här i socknen, men förnämligast omkring kyrkan på Ulfvi, Olsta och Kyrkobyns ägor finnas, och synes deraf kunna slutas, att stridbart folk här

*) Wäsby omtalas redan år 1405, då det ägdes af en Philippus Olofsson (Grau, I. c.).

**) Förhöjda grafvar, hvars storlek, såsom de ifrågavarande, närmar sig ättehögens, torde kunna till skilnad så väl från dessa, som från grafkullarna, benämnas ättekullar. Utg. skall härom utlåta sig i den ledning till kännedom om Fäderneslandets fornminnen, hvilken han hoppas kunna innan årets slut allmängöra.

***)) T. ex. på Tjula ås i Ö. Rekarne härad af Södermanland, öster om den der befintliga Tingshögen.

†) Såsom vid Herseby i Sollentuna socken af Upland.

††) Bring, Samling af Handl. 2 d. sid. 239.

haft i fornda tider sitt säte" *). — Ordet yr, yria (Svet. ärja), hvilket ännu kvarstår i Isländskan, betecknar plöja, odla — en bemärkelse, som vid härledningen af namnet Ihrstad icke torde böra förbises.

Vi äro icke denna gång i tillfälle att meddela fullständiga efterrättelser om de talrika fornlemningar, som förekomma i denna socken. De utgöras af grafvar och gamla fästen. — De förre äro kringsspridda öfver hela socknen, hvars skaplynne föga afviker från Badelunda sockens, och de sednare träffas här och der på bergen mot Mälaren.

På Ulfvi ägor, omkring $\frac{1}{2}$ mil vester om kyrkan, är ett af vanliga klumpstenar sammanfördt rundt rör af $2\frac{1}{2}$ alnars höjd och omkring 38 alnars omkrets. Det är omgifvet af höga bautastenar, eller rättare vårdhållare, de der för icke länge sedan skolat, i förening med några sådana, som blifvit borttagna, bildat en ring kring röret **). — Johannes Arhusius, Pastor i Ihrsta år 1667, yttrar sig om detta minnesmärke sålunda: "På Ullevij äghor är eet stort steenkumel och högdh utaf ihopkastade stenar, hvar omkringh per intervalla spessige släta stenar opsatte äro. Härom veet ingen någon berättelse gifva" ***). — Fornlemningen torde hafva varit en gammal offerplats.

Vidare äro å en betydlig höjd midt i det till prestgården hörande södra gårdet några ättekullar samt grafkullar och stensättningar, de sistnämnda, dels runda, dels fyrkantiga eller aflånga. Icke heller här förekommer någon treudd. "På en betydlig graf härstädes stod för 4 à 5 år sedan en hederlig bautasten, utan ristning, hvilken en natt blef med mycket arbete kullkastad af någon, som troligen väntade gods derunder" †). Tid efter annan äro här anträffade grafurnor, innehållande aska, kohl och smärre ben. Likartade minnesmärken förekomma på Kyrkobyns ägor och flerstädes.

Ångsjön heter en liten fager skogssjö söder ut i socknen. På norra stranden är uppkastad en anseelig ättehö, ofvanpå försedd med en oregelbunden stensättning, eller rättare mindre röse. Man skall för få år sedan funnit i detta röse en *dart*, eller stor knif af koppar. Det är oss obekant, hvarest för närvarande denna finnes.

Från högen är en härlig utsigt. Det åldriga Kustad (fordom Kuvestad), enligt ett talesätt i trakten, *gammalt som kusen*, ligger på en skogshöjd till höger. — Man talar om en fröken Kerstin, som fordom skall bott på Kustad, och man glömmar icke hennes många friare ††). — Sjön omgifves i öfrigt af tjocka

*) Grau, l. c. sid. 322—323.

**) Ett likartadt minnesmärke finnes i Gynninge hage uti Wallby socken af Trögd härad i Upland. Röret, som är omkring tre alnar högt och af 40 stegs omkrets, omgifves af en mängd större och mindre resta stenar, af hvilka 7 stycken bilda en 9 alnar lång rad, som sträcker sig söder ut från kumlet. Allmogen berättar, att i fornda tider här varit en kyrka, och ägaren af Gynninge, Mathias Pettersson m. fl. förmena, att *onda andar* ("Strengt" — ett ord, som vi icke annorstädes hört) der skola uppehålla sig. Härom, äfvensom om den icke långt derifrån belägna *Tregransbacken* med sitt offer-rör och sin elfqvarn m. m., vidare en annan gång.

***) "Antiqviteter och Monumenter uthi Irestadh socken." — I K. Biblioth. under tekn. F. l. 9.

†) Benäget meddeladt af Prosten J. F. Munktell i Ihrsta.

††) Troligen fröken Kerstin Rosladin, gift, i medl. af 1600:talet, med R. R. H. Fleming.

skogar, ur hvilka här och der nakna klippor framstå *). På en af dessa klippor, söder om Kustad, skall finnas en gammal ringmur. Ingen kan numera utvisa den. Grau **) menar, att den "tvifvelsutän varit i forna tider något Herra- eller Höfdingasäte, eller ock någon Domareplats" (!). Deremot förekomma vester ut på ett högt berg å Limsta ägor icke långt ifrån Mälaren gent emot Björnö öfverlefvor af ett gammalt fäste. Det är ganska oregelbundet, och muren icke eller sammanhängande, så att omkretsen är svår att finna. Muren kallas Dyboborg.

Det berättas, att, tid efter annan, boskap, som nattetid lemnats ute å marken härstädes, blifvit intagen i berget. I synnerhet skola till färgen svarta kreatur varit utsatta för bergtagning. Sådana tros derföre företrädesvis vara begärlige för trollen, hvilka sägas veta att göra dem så "äskna" emot sig, att de alls icke vilja hörsamma människors lockningar, man må tilldela dem de smekfullaste namn. Ett medel häremot är att taga tre "blommande blomster," hvilka gifvas kreaturen att förtära, under det man säger: "En blomma en, det gör en; en blomma blå, det gör två; en blomma te (till), det gör tre." — Eljest lærer, då någon på nämnde sätt mister ett kreatur, något motsvarande godt merändels vederfaras honom, ja, det skall händt, att ett annat mycket vackrare och fetare (alltid svart) kreatur funnits i fähuset i det förlorades ställe ***). Hela hjordar af sådana svarta, feta och glänsande kreatur äro nattetid sedda i angränsande skogshagar, der de på buskar och stenar lemna efter sig afskubbad svart ragg, som skall vara ganska nyttig †).

Mellan Ångsjön och Kärrbo är föga annat än skog. Vi genomtågade den en skumm qväll 1841. En ringlande horsgök gnäggade i luften, hvaraf vår ledsagare ville sluta till oväder påföljande dagen, helst han, medan vi voro på fältet, äfven bemärkt, hurusom det *ronnat för storm*, hvartill kom, att nu äfven skogen *schoade för regn* ††). — Han menade, att horsgöken vore en *grömmen*

*) Vid närmare påseende finnas dessa berg betäckta med en riklig mängd mossarter. De här och der nedhängande *tufvorna* af Lichen glaucus gifva bergen utseende af gamla med murbruk öfverdragna murar. Här finnes en myckenhet Bæomyces m. fl. och på långländtare ställen den täcka Bæom. roseus. Vi hafve här på gamla löfträd, som här och der finnas bland barrträden, träffat i ymnighet Byssus expallens.

**) L. c. sid. 329.

***) En till ämnet hörande berättelse från annan ort torde förtjena anföras:

"I en gård i Westanfors socken och Åvestbo by (Westmanland), benämnd Vallen, var en, som hade en svart ko. Ett troll (eller såsom de der kallas Bergqvinna) hade vidtalt en gumma, som gick till hagen med kon, att hon skulle få densamma, och lofvade henne i stället två svarta getter. Man hörde henne ropa i berget: "din svarta ko, mina två svarta getter!" En afton skall gumman svarat, att det skulle så ske, utan att likväl hafva någon mening dermed. En morgon stodo ock i fähuset två getter i stället för den svarta kon." Muntl. från Vestanfors.

†) Man har så väl här som på andra ställen utvisat för oss sådan ragg, den vi funnit vara intet annat än Lichen odontellus.

††) Landtmannen (vi mene bonden), serdeles i skogsbygden, besitter en kännedom om skapelsen, som förtjenar besinnas. Det finnes på himmel och jord föga, som i hans lära saknar bemärkelse. I blomman, i vågen, i susande skogen, på darrande aftonskyn och bland himmelens stjernor står hon skrifven, och hon lever i hans bröst.

fögl, och berättade, att densamme fordomdags varit en häst, hvilken ägdes af en bonde, som hade en mycket försumlig dräng. Det hände, att drängen *flere dagar å slag re' valla* hästen i en hage, der vatten saknades, utan att efterkomma husbondens tillsägelse att vattna honom. Sålunda fick hästen gå och törsta. Men en afton, då bonden och drängen kommo till hagen för att hemtaga kreaturet, kunde de icke finna det. Bonden stannade för att *ly' ättr* och fick till sin förundran höra, att det gnäggade i luften. En stark regnskur följde härpå, hvarföre bonden och drängen ville skynda hem. Då varseblef den förre, hurusom i en angränsande hage hästen stod och drack, och hastade dit för att taga vara på honom. Men denne, i bondens åsyn åter förvandlad till fogel, flög i detsamma upp i luften, der han förnyade sitt gnäggande.

På Gryta ägor inom angränsande Kärbo församling, icke långt från gränsen, är en gammal "offerkälla." I slutet af 1600:talet var "derhoos en Offersteen till finnandes" *). Om denna har man numera ingen kunskap. — Solviks gamla borg är ock i trakten, belägen å Solviks ägor på föga afstånd från en vik af Mälaren, som fordom måhända hetat Solvik. Några sankt ängar (Lindö ängar) skilja det berg, hvarpå borgen är belägen, från sjön, men hafva tillförene troligen stått under vatten. Borgens murar äro från 4 till 6 alnar höga, men mycket skadade, och utgöra en sammanhängande sträcka endast efter bergets östra sida **). Det är en sägen, att för icke länge sedan järnringar funnits fästade i berget ***).

Norr ut härifrån ligger en för fornforskaren ganska märkelig trakt, innefattande Kungsåra socken. Vi skola en annan gång egna åt denna, äfvensom åt angränsande Björksta sockens fornminnen, behörig uppmärksamhet. — För att taga i betraktande den i flere hänseenden märkliga Engsön, begifve vi oss nu till sjöss.

Engsön innefattar, jemte några mindre öar i Granfjärden af Mälaren, en hel socken med detta namn. Ön, hvilken är bergig och till jordmånen i allmänhet af mindre god beskaffenhet, skall till en början varit öfverväxt med tjock

Till ofvan uppgifna märken rörande väderleken hör den s. k. *Noaks Ark* — en ljusning på himmelen vid solgången (= solnedgången, Westerg. solegladningen) i skapnad af en ofvanifrån sedd båt med spetsiga ändar. Finnes den ena af dessa spetsar rigtad mot aftonrodnaden (den andra spetsen är i detta fall alltid vänd mot synkretsen i öster), skall, påföljande dag, regn falla.

För bestämmande af väderstreck, serdeles i djupa skogar och på större sjöar, der detta eljest är nog svårt att finna, äfvensom af tiden på dygnet genom iakttagandet af karlavagnens ("karsvagnens," Westerg.) ställning i förhållande till *da'n* (bör skiljas från aftonrodnaden) m. m. känner allmogen mångfaldiga märken, att förtiga dem, som hafva ett närmare afseende på landtmanna-yrket m. fl.

*) Spaak, l. c.

**) En beskrifning om Solviksborg, författad af Ö. Lieut. Ingelotz, finnes intagen i Tunelds Geogr. 8 upplagan, 2:a bandet, sid. 213. Spaak (l. c.), hvilken äfven, ehuru i största korthet, beskriver fästet, uppgifver tillika, att H. Ex. Johan Gyllenstjerna (ägare af Frösåker i Kärbo socken vid år 1680) uppsatt en skriftlig berättelse om ortens minnesmärken.

***) Endast på ett enda ställe, nemligen i ett berg vid en sänkning i Hernevi socken norr ut från Enköping, hafva vi sett hål af 1½ tums tvärdrag, med deri befintlige, afbrutna, jernstycken, af hvilka åtminstone ett synbarligen utgjort en ögla.

skog, som småningom blifvit borthuggen, deraf betesmarker uppkommit, hvarföre ännu för omkring 100 år sedan gammalt folk sade sig hafva af sina förfäder hört berättas, "att ön i förstene varit en hästhage och legat under kongsgården i Kongsåra socken här midt öfver sjön, som der i forna tider varit" *). Under samma tid skall likväl ön bebotts af några fiskare, de der haft sina tillhåll i små *kulor eller koiror* **) och begagnat Kungsåra kyrka på fasta landet, till dess ön började "mer och mer å-boos, och folket ökades" ***), då vid byn Berga, vester ut på ön, ett Capell uppfördes †). Detta Capell lærer begagnats till år 1340, då den nuvarande kyrkan uppfördes.

Detta allt synes vinna trovärdighet af den omständigheten, att ön nästan helt och hållet saknar äldre minnesmärken ††), ett förhållande, så mycket märkligare, som kringliggande stränder af fasta landet äro i detta afseende utmärkt rika.

Det är först med anläggningen af det fordna så kallade *Engsö Hus* som öns häfder begynna. Men icke en gång tiden, då detta Engsö Hus uppfördes, är bekant †††). Den förste kände ägaren af ön och godset är R. R. och Lagmannen i Westmanland Magnus Gregerson Lämna, "Jarlens son," såsom han sjelf kallade sig *). Redan Grau **) anmärker, att det är obekant, antingen han genom arf, köp eller förläning erhållit Engsö. Godset har sedermera tid efter annan öfvergått till flere adeliga slägter.

"Denne Engsö gård och öo hafver sin egen Rätt af ålder haft, och är frij för alle Chronones besvär och ålagor, der af samma gård mycket namnkunnig är" ***). — Denna Rätt kallades Hals-Rätt. — Man har tid efter annan framställt skiljagliga åsikter rörande så väl uppkomsten som beskaffenheten och tillämpningen af Hals-Rätten, men ännu ej kommit till något nöjagtigt beslut. Ämnet är af vigt och skall, en gång utredt, sprida ljus öfver flera mörkare förhållanden under Sveriges medeltid. För denna gång inskränke vi oss till anförande af ett yttrande i ämnet, från medlet af 1500:talet, af en man, som var Lagman och derjemte innehafvare af ifrågavarande Rätt på Engsön, nemligen Amiralen Arvid Trolle, hvilken genom sitt gifte med fröken Hillevi Sparre vid år 1530 blef ägare af Engsö. Hans ord,

ned-

*) Grau, I. c., sid. 653. m. fl.

) Enl. anteckning i Engsö kyrkobok. *) L. c.

†) Platsen, på hvilken detta capell varit beläget, kallas ännu kapellsbacken.

††) Endast på Backa ägor finnas 2 eller 3 obetydliga, knappt märkbara, jordförhöjningar, af hvilka den ena lærer funnits innehålla förbrända benskärfvor.

Skarpen heter en mindre bergfull holme i Granfjärden icke långt ifrån Engsön. hvattill den hörer. Det berättas, att denna fordom varit ett tillhåll för sjörofvare, "hvilka, för att der kunna fördölja sig, sägas begagnat läderbåtar, som de hopvecklade och medförde i sina gömslen uti bergshälorna." (Kyrkoherden Leksells uppgift).

†††) "På denna gård hafver fordom varit ett fast huus, ståendes medh sine murar och grafvar omkring; men uthi K. Gustaf den förstes tijdh blef det förslamat och nedskutit, efter detta innehades af R. R. Knut Bengtsson Sparre, som sigh emot K. Gustaf uplade." Hadorph, Berättelse om K. Carl XI:s resa. I K. Bibl. i Stockh. under tekn. F. f. 5, fol.

*) Han var son af Knut Jarl och sonson af Håkan Jarl i Östergötland, hvilken sistnämnde lefde i konung Sverker Carlssons tid.

**) L. c., sid. 654—655.

***) Hadorph, I. c.

nedskrifne af honom sjelf i slutet af hans på Engsö ännu befintliga jordebok *), äro dessa: "Härepter man wethe och nogh allon vitterligt är, både med Brefvom och skelom, tesligt med lifvand vittnen thetta, At alla Engzö gårdz daglige skattskyllige landtböndir, som byggia och boo på hela Engzön, Tesligt the, som boo ij Wedeby och Boderne hafva af Heden Hös ok aller (ålder) ingen annan swart ok giffit thera Renthe och Konungsligen tunga, uthom den, som på Engzö rådand är. Ok thet hålles en nu ok bör hållas så lenge verden står efter gamble hefden och privilegier. Item liggia ok förbette landbönder påå Engzö och ij Wedeby till ingen tingstad, utan till Engzö bångårdstugu såå ofta som ting timmar äro om åred. Therefore må ijn hwar wetha, ad the kunna daa ingen annan Svara till någon Kongligen tunga, utan som af aller ward hafver." — Huru i slutet af 1600:talet denna Rätt (upphäfven 1692) utöfvades, finnes af följande antekning hos Hadorph **): "När någon halssaak eller annor synd der på Öön skeer, låter dess Herskap kalla hvad domare dem behagar, när dhe icke sielfve villia i saken sittia, och låta missdådaren döma, sedan efter gjord communication der om med HofRätten, sjelfva dem afstraffa." "Den sidste Leuterationsdomen finnes vara utgifven år 1686 af Fru Sigrid Horn, hvilken då var ägare af godset, öfver en stöld, som skett här i kyrkan" ***).

Man har icke utan skäl anmärkt vissa egenheter hos allmogen på Engsön, hvarigenom de skilja sig från kringliggande socknars innebyggare. Dessa egenheter utgå alla från en hos allmogen derstädes sedan uråldriga tider tillbaka inrotad öfvertygelse, att de utgöra ett sjelfständigt samhälle, med rättigheter och skyldigheter, beroende endast af innehafvaren af ön. I enighet sinsemellan, i kärlek och tillgifvenhet för "Grefven," deras "Herre," utmärka de sig på det högsta. — De äro i umgänge med "utsocknes" varsamme, ingå mycket sällan gifte med personer från andra socknar, se icke eller gerna, att sådana bosätta sig på ön.

Grunden till dessa och dylika egenheter hos Engsöboerna tro vi oss finna just i det gamla egna rättsförhållandet på ön, hvilket väl långt för detta upphört, men qvarlemnadt spår — företeende sig ej mindre i uppgifna förhållandena, än äfven i andra omständigheter — de der sent lära utplånas †).

Till de sistnämnda höra, bland andra, de sedan urminnes tider härstädes vid slåttern bibehållna plägseder. De innefattas i ett slags slätterstadga, hvilken såsom ett jus consuetudinis öfvergått från slägte till slägte och ännu i dag till alla delar kännes af hvarje Engsöbo. Den är, oss veterligen, den enda i sitt slag i

*) Främst i boken finnes denna anteckning:

"*Arfvid Trolle*. — Anno D. Christi MDXLVII die Michaëlis utsende jag min tjeneare Olof Scrifir till att granneliga ransaka och upscrifva mine ok min elskelige Hustrus Jordegodzes tilliggande äger ok årlige renthe: mig, min hustru och begges våre Efter Commandhe till gode. Ok hvad med reth tillökes kan, skall ok scrifves i thenne min Jorde Boch."

) L. c. *) Grau, I. c., sid. 659.

†) Någon skiljagtighet hos Engsöboerna från närboende allmoge i lynne, utseende, språk, klädedräkt m. m., hänvisande på en främmande folkstam, som i forna tider här ned-satt sig, förmärkes icke.

Sverige, och vi tage oss friheten meddela en uppteckning af densamma, i dessa dagar gjord af en man, som sjelf i 16 till 20 år såsom "För-karl" deltagit i slåttern på Engsö — desto heldre som till vår kunskap kommit, att öns nuvarande ägare lär vara sinnad att afskaffa detta gamla bruk. Uppteckningen är af följande lydelse:

"Nu är and-tiden inne; då kallar Grefven eller hans ombud *undersåtarne* till Landbostämma. På denna utväljes en skicklig bonde eller torpare, hvilken äger att under hela slåttern styra och befalla öfver slätter-laget. Denne man går alltid i spetsen för slätterkarlarna, hvärföre han kallas *För-karl*."

"Innan slåttern tager sin början, mottager Förkarlen vid gården af Grefven 4½ tunnor kornmalt att deraf brygga öl till utdelning åt slätterlaget, på sätt och i den ordning nedan förmäles."

"När slätterkarlarna äro församlade på den äng, som först skall mejas och afbergas, utväljer Förkarlen till sitt biträde fyra raska ogifta drängar. De kallas *Stuttknektar*. Likaledes utser han en pålitlig gift karl, som benämnes *Styrman*, den der, jemte Förkarlen, har något inseende öfver laget och alltid sist i ordningen skall gå sitt slag. Den äldsta stuttkuekten intager alltid femte rummet efter förkarlen. De öfrigas rum bestämmas på det sätt, att numror efter karlarnas antal teknas på lappar, som nedläggas i en hatt eller mössa, ur hvilken hvarje slätterkarl uttager ett nummer, och detta bestämmer det rum, han har att intaga."

"Nu har slätterlaget öfvergått ett fält af ängen; då begifver sig förkarlen tillbaka för att afsyna slagen. Han åtföljes af tvenne stuttknektar, af hvilka den ena medför löfruskor, med ett hugg af lian skiljda från roten. De slag, som finnas vara illa afmejade, utmärkas med en buske, som nedsättes i marken uti uddningen af slaget."

"Klockan fem på eftermiddagen uppropas slätterlaget af förkarlen. Samlingen sker vid en af honom utsedd tufva, bredvid hvilken äldste stuttknekten lägger en buske. De fyra stuttknektarna taga derefter plats, två och två emot hvarandra, kring tufvan. De af laget, hvilkas slag blifvit, på sätt förmäldt är, utmärkte med buskar, måste nu fram för att *stuttas*, eller undergå bestraffning för vårdslöshet i deras arbete. Den skyldige lägger sig på rygg å marken, uppsträcker händer och fötter, hvarefter, sedan hela laget blottat sina hufvuden, han af de fyra stuttknektarna lyftes öfver tufvan samt, under allmänt utrop 3:ne gånger af ordet *hoj!*, två gånger hissas öfver tufvan, men tredje gången stussas eller stuttas mot densamma. Detta förnyas tre gånger för hvar buske, så att utropen vid hvarje bestraffning blifva nio. Den vid tufvan lagda busken uppreses, sedan stuttningen försiggått, på tufvan."

"Efter slutad stuttning ropas *qvälls-rop* nästan på samma sätt som stuttnings-ropen, men endast tre gånger. Slätterlaget begifver sig derefter mangrant till herregården, der de undfågnas med öl, till en kanna för man. Och är detta det belopp, slätterkarlen erhåller för hvarje afslagen äng. Under förtäringen af ölet drickes Grefvens och Herrskapets skålar."

"När slätterkarlarna *) afslagit den sista ängen — vanligen Nyängen — hemtåga de till herregården, tre och tre i hvarje led. Alla bära liarna på axlarna;

*) Deras antal uppgår vanligen till 60.

dock så att de stuttade gå med fällda, men de öfriga med upprätta lieuddar. Ankomne till slottet, tåga de under musik en gång kring den på gården befintliga runda gräsvallen, hvarefter, sedan ölförtäring intagits, alla på en gång utropa *god natt!* och skiljas.”

”Så är lagen.” — De nöjen, som äro gängse, då slätterlaget förplägas vid herregården, lära vanligen bestå i dans, sång, prellning och hvarjehanda upptåg under förklädningar, såsom anställande af efterlysningar, efterspaningar, små rätttegar o. d.

Några äldre sägner äro väl på Engsön kända, men ingen enda af dem är i ett eller annat hänseende fästad vid ön, utan kunna de flesta — deribland den om trollet och den ridande mannen — anses såsom mer eller mindre afvikande förändringar af i orten allmänna folkberättelser.

Deremot får man här höra åtskilliga sednare berättelser, hvilka bestämdt tillhöra ön. En af dem är denna: ”En adelig fru, som tvenne gånger varit gift, bodde i forna dagar på Engsö slott. Det hände sig, att, då frun en natt vaknade, hon varseblef ljus, som brunno i den närbelägna kyrkan. I förmodan att ottesången redan var börjad, steg hon upp, klädde sig och begaf sig, jemte en tjenarinna, till kyrkan. Hon hade icke väl trädt derin, förrän hon till sin förskräckelse fann bänkarna uppfyllda med hvitklädda, längesedan afsomnade, personer, hvilka nästan alla hon kände, deribland sin nyligen aflidna fateburspiga. Denna framskred sakta till henne och sade: hvad vilja de lefvande bland de döda? hvarefter hon tillstyrkte frun att ofördröjligen begifva sig ur kyrkan, äfvensom att, då hon ginge genom kyrkodörren, på sidorna om hvilken hennes aflidna männer skulle stå, ej gå den ena närmare än den andra, eller se sig tillbaka, emedan hon, der sådant skedde, icke skulle lyckligt komma ut. — Hon följde rådet och kom oskadad åter till slottet, men pigan, hvilken, okunnig om förmaningen, såg sig tillbaka, vid det hon trädde genom dörren, blef *borttagen*, och hennes ymkliga rop dervid hördes vidt omkring” *).

På Engsö gård finnes en kedja af guld, bestående af mycket fina länkar af en egen, besynnerlig, vridning, hvilken gjort det omöjligt att inpassa någon länk i deras ställe, som af ålder brustit. Om denna kedja, hvars längd uppgår till omkring 2½ alnar, är följande sägen:

År 1710 ägdes Engsö af Friherre Johan Sparre, en man känd för ett vildt och gudlöst sinnelag, hvaraf han icke sällan förleddes till otillbörliga företag. Sålunda skall han låtit tillstänga Engsö kyrka för att hindra gudstjenstens för rättande derstädes. — En natt hade Sparren, hvars samvete redan begynt väckas, drömt, att den onde infunnit sig för att bortföra och straffa honom. Han hade på det kraftigaste spjernat emot, men omsider blifvit af den

*) Hufvudsakligen efter en uppteckning från 1600:talet af Hadorph i hans ofvan åberopade verk. — Sägnen är likväl ännu gängse bland allmogen på Engsö.

onde fångslad med en kring hans hals kastad kedja. — Sparren vaknade och fann kring sin hals kedjan, om hvilken han drömt. Påföljande natt tyckte han sig i drömmen se en god ande, förmanande honom, att såsom en helgedom förvara kedjan, emedan densamma, så länge hon innehades af ägaren till Engsö, skulle skydda egendomen för all skada, hvaremot, i händelse hon förlorades, eld och brand skulle öfvergå godset. — Året dererefter, eller 1711, försålde Sparre Engsö gård och gods till Kongl. Rådet Grefve Carl Piper *) eller rättare till dess Fru, född Törnflycht, hvarvid han öfverlemnade till köparen guldkedjan, hvars betydelse han för denne tillkännagaf. Från denna tid har kedjan städe åtföljt Engsö egendom, såsom hon ock ännu i dag innehafves af ägaren utaf godset. — Nu är kedjan af ålder så förnött, att hon icke bäres kring halsen, utan förvaras i ett foderal **).

Engsö gård är belägen vid ändan af den vik, som från den så kallade stora Oxefjärden vid öns östra sida sträcker sig inåt ön. Trakterna kring denna vik, i synnerhet dess inre delar, äro förtjusande. Dalin — skalden — om detta namn tillhör honom — skapade här många af sina dikter. Han fann dock aldrig naturen. Men han fann, att "Ängsön bär tusende nöjen," och gjorde detta till ett *omqväde*, hvars betydelse knappt lärers kunna, såsom många andras, missförstås. — Rika, doftande, blomsterfält omgifva det åldriga slottet, som med sitt torn stolt höjer sig öfver de gamla skuggiga lundarna.

* Den store Konung Carl XII:s vän, från hvilken den ännu lefvande Grefl. ätten i rätt nedstigande led härstammar.

**) Benäget meddeladt af Herr Kammarherren Grefve Axel Maurits Piper. — Herr Grefven har bifogat några underrättelser till belysning af ifrågavarande sägen. Tiden för dessas allmängörande är ännu icke inne. Vi inskränke oss således till den förklaring, att de utgöra ganska märkvärdiga drag, hörande till sägnerna om dylika fornsaker och den inre betydelse, som förmenas vara med dem förenad. — Den dyrbara handlingen skall på det noggrannaste förvaras, för att komma en framtid tillhanda.

(Forts.)

Ett Besök på Hernön.

(Södermanland.)

Från Prestfjärden i Mälaren, hvilken fjärd i norden omslutes af Selaön, norra Björkfjärden och Adelsön, sträcker sig mot södern in i Selebo härad af Södermanland Gripsholmsviken. Denna vik delar sig, på omkring en mils afstand från dess början mellan Torsens-hufvud i Thoresund socken och Enhörna-landet, i tvenne mindre vikar, af hvilka den ena fortgår sydostligt, under ständigt aftagande i bredd, mot Sundsöhr i Turinge socken *), hvaremot den andra tager en vestlig riktning, slutande sig i trakten af Läggesta i Kernho socken omkring en half mil vester om Mariefred. Uti inloppet till denna sistnämnda vik, mellan Kalkudden och Taxinge-landet, är den största af de öar, som i stor mängd förekomma i detta farvatten. Den heter Hernön.

Bland öfriga öar och holmar i Gripsholmsviken äro Ramsön, Obygdön och Aljön eller Algön de största. De äro, jemte Hernön, så väl som ock de trakter, hvilka omsluta viken, alla i flere hänseenden förtjenta af uppmärksamhet. Naturforskaren skall här lika litet som fornvännen sakna föremål att skåda och besinna, och konstnären — han vare son af norden eller södern — icke eller förgäfvets trakta efter skapelser, värda att djupt fattas.

Vår afsigt är att korteligen redogöra för ett besök på Hernön i sistlidne Februari månad. — En ljum vårluft manade till utfärd. Några efterrättelser rörande ön i antiqvariskt hänseende, dem vi kort förut haft tillfälle inhemta, bestämde kosan. — Efterrättelserna saknade icke en viss klang. Man skulle — så ljödo de — på Hernön finna "en mängd minnen från en aflägsen tid, hvilka tydligen visa oss, att den varit bebodd af ett folkslag, som historien blott med skugglika drag teknar," och hvilka minnen läto förmoda, att ön fordom varit ett tillhåll för "Lappar, eller folk, som haft med dem lika byggnadssätt."

Hernön har en aflång utsträckning efter viken, från öster till vester, af nära en fjerdingväg **) och äger sin fasthet i de efter norra sidan af ön löpande Helsing-bergen. Dessa berg uppstiga nästan lodrätt ur sjön mot segelleden, hvilken löper midt efter viken, och bilda en skön förgrund till venster i den tafla, som Gripsholm erbjuder från sjösidan. Bergens södra delar inåt ön sänka sig omärkligare och upptagas till en början af stenig, skogbeväxt, mark, den der under jemn sluttning snart öfvergår till en bördig, likaledes sidländ, ängsmark, hvilken mot den numera högst obetydliga vattenled, som i söder skiljer ön från

*) Denna vattenled har för icke länge sedan sträckt sig genom sjön Turingen fram till Turinge kyrka, hvarifrån den i forna dagar tvifvelsutan fortgått söder ut till sjön Yngen i Öknebo härad, hvilken åter ägt samband med sjöarna Klämingen och Sillen, de der fordomdags sträckt sig genem en djup sänkning öfver Vesterljung socken i Hölbo härad till Saltsjön. — I Turinge socken finnas 4 gamla ringmurar och öfver 500 grafkullar, en mängd vådrör på bergen och mångfaldiga andra minnesmärken, till hvilka vi en annan gång skola återkomma.

**) Hos Fiscerström (Beskrifning om Mälaren sid. 93) är den upptagen bland de 31 öar i Mälaren, "som kunna räknas till $\frac{1}{4}$ mil i längden eller något deröfver."

fasta landet, norra delen af Taxinge socken, fullkomligen antager lynnet af en genom uppvallning tillkommen strand. — En följd af denna beskaflenhet är ej mindre den utomordentligt starka växtligheten härstädes, än äfven den rikedom på växtslag, hvilken ön företer. — Denna drifbänkslika fläck i sjön har, så liten den är, sina tre bestämda växtfalt (regioner), hvart och ett med sin egna växtlighet. Norra delen af ön (den är dess skuggsida) hyser under täta granar, bland hvilka några strängtiga berg-aspar skjutit upp, utom flere slag af skogsblomster, deribland nästan alla arterna af *Pyrola*, *Trientalis m. fl.*, ett stort antal *Löngiften* (*Kryptogamer*). — I skygd af skogen ligger öns solsida, innefattande, dels den högländtare trakten närmast bergen, här och der beväxt med ekar och närande ett rikligt antal vexter, i allmänhet tillhörande likartade, öppna och höga, lägen *), dels sjelfva stranden, som har temligen betydlig, ehuru skiljagtig, bredd. Den kallas syltan — en benämning, som nog tydligt utmärker dess läge och tillika angifver, i hvad mohn den skiljer sig från andra strandtrakter. Äfven denna har sin egen växtlighet, för hvilken vi likväl hvarken kunna, eller tro oss behöfva, närmare redogöra.

Detta allt synes oss antyda — om icke bevisa — att i förstone Hernön varit inskränkt till den delen, som innefattar Helsing-bergen, och sedermera utvidgats i den mohn Taxingesundet tillvallats. — Det är visst, att utsträckningen af öns minnesmärken, till hvilka vi nu komma, sannar förhållandet **).

Stranden eller syltan saknar minnesmärken. Den lägst befintliga fornlemningen på ön är en skepssättning, belägen mellan södra, rättare vestra, Ängsvaktartorpet och den så kallade Mellanladan på sluttningen af en från de högre delarna af ön mot söder utgående obetydlig förhöjning, der syltan vidtager. Stensättningen, hvilken tydligen bildar en farkost, innehåller i längd 14 och i bredd 5 alnar, har tvär *akter* och en från sjön (sundet) vänd *för* med hög spetsig försten samt är inuti fylld med jord och grofva stenar. Den är den enda skepssättning på ön. — Icke långt derifrån närmare Mellanladan midt för Kalnäs udd af motliggande Taxinge-landet förekommer på en något högre, likartad, plats en grafhög, 31 alnar i omkrets och försedd med fotkedja. Några väldiga ekar stå helt nära, och en myckenhet telningar af samma trädslag mellan dem. De sistnämnda buro ännu i Februari månad en mängd vissnade blad. Man sade, att sådant härörde deraf, att Hvit-ormen slagit ring kring deras rötter under jorden. — Hvit-ormen är af en människas längd, eller derutöfver, har hvitglänsande fjell och små vackra ögon ***). Vårtiden, vid käl-lossningen, skall man finna sprickor i jorden kring de träd, under hvilka han vintertiden dvalts, genom hvilka sprickor han *runnit upp*. Man vet icke omtala, hvarest han under sommaren håller hus. Det ister, som erhålles, då hvit-ormen kokas, är i stort rygte för dess un-

*) Vi funno här, den 6 Februari, en blommande guldsvifva (*Primula veris*) och i mängd narf (*Alsine*) med utslagna blommor. *Anemone ranunculoides* skall här ymnigt förekomma.

**) De i denna afhandling införda sägner äro upptecknade på stället efter berättelser af Torparen Magnus Rosen, född på Hernön, gamle drängen Per Thorslund i Nötsta, Ytter Enhörna socken, Skomakaren Hultberg vid Näsby i Taxinge socken och Bonden Anders Jonsson i Edsala, Kernbo socken.

***) Till allmogens föreställning om vackra ögon i allmänhet hör väsendtligen, att de äro små.

dergörande egenskaper. — Det hände en gång, att en flicka fångade en hvit-orm, den hon hembar och lade i en gryta, som sattes på elden, hvarefter hon tillslöt locket, att ingen måtte få se hvad deri kokades. Men under det att flickan ett ögonblick aflägsnade sig, aflyftade modren locket samt, enär hon ändock icke kunde urskilja hvad grytan innehöll, afskummade det ofvanpå flytande fett, hvilket hon förtärde. Kort derefter inkom dottren, till hvilken modren vred utlät sig: "flicka, du går med ett gossebarn!" — Det skall ej finnas någon sjukdom, som icke kan botas med detta ister *).

På något afstånd från sistnämnda grafhög, nästan på midten af det sidländta mellanfältet, som äfven här är beväxt med buskartade ektelningar, äro åtskilliga otydliga stensättning, en och annan med raka sidor. Både mellan och inom dem förekomma så väl gropar, som förhöjningar; ingendera kan numera rätt bestämmas till skapnaden; icke eller är det möjligt att med visshet säga, huruvida förhöjningarna äro grafhögar; det enda skulle kunna antagas, antingen att byggnader (äldre eller nyare) varit här uppförda, och, vid deras borttagande, ojemnheterna uppstått, eller heldre, att dessa tillkommit vid uppbrytning af der befintliga trädrötter **). Stället är i öfrigt öfverströdt med större och mindre, jordfasta, stenar.

På en sträcka af nära 80 famnar härifrån förekommer intet minnesmärke, men väl här och der några ojemnheter. Ett tjockt lager härstädes af förna utvisade, vid vårt besök, en stark växtlighet, den der, sommartid, tvifvelsutan mycket försvårar undersökningar af öns minnesmärken på denna trakt. Genom förnan trängde sig ymniga skott af friska vexter, många så utbildade, att de kunde bestämmas. Hernön antager mot denna vestliga delen ett ganska omvexlande lynne. Troligen har man från denna sida begynt odla ön. Att man här redan för länge sedan genom rotbrytning och svedjande samt sprängning förvandlat en stor del af den nordliga oländiga marken till åker och äng, är utom all tvifvel. Dock bibehålla äfven här de lägre trakterna deras lynne. Norra Ängsvaktartorpet är här beläget. Vid stranden, nästan midt för lägenheten, är en mindre, ganska täck, höjd, beväxt med ekar, hvilken i mannaminne bildat en holme, men nu sammanhänger med ön. Dess namn är Mat-Kulla. — Emot denna sträcker sig från bergen en sluttande höjd, på hvilken, ungefär 20 famnar från skogsranden, är en flock af grafhögar, hvilka, såsom de märkligaste på ön, torde förtjena att närmare beskrifvas.

Rummet, på hvilket de äro belägna, är beväxt med ekar. Längst i norr finnes uppkastad en ättehög af omkring 160 alnars omkrets. Den har till följd af anställda gräfningar förlorat sin ursprungliga höjd. På några alnars afstånd, söder om denna, är en dylik grafhög, fast något mindre, från roten af hvilken utgå mot södern, på 7 alnars afstånd från hvarandra, två likriktade rader af samman-

*) Det är ock vanligt, att kringvandrande qvacksalvare, då de inträda i ett bondehus, helsa de närvarande med det lockande ingångsspråket, att de innehafva *ormister*.

**) Att en sådan rotbrytning i både äldre och sednare tider flerstädes på Hernön verkstälts, intygas af närboende allmoge. Också förekomma här och der på de högre delarna närmast bergen trädrötter, dels förmultnade, dels med märken efter bränning, äfvensom större och mindre fält af kohllager till en del så nya, att endast en tunn gräsvall hunnit betäcka dem, sträcka sig öfver dessa delar.

lagda klumpstenar, hvilka, 9 alnar från roten, äro förenade genom en dylik rak tvär-rad. Det inre, fyrhörniga och stenfria, rummet omslutes således på tre sidor af stenraden och på norra sidan af en del utaf grafhögens omkrets. — På vestra sidan om dessa högar är en sammanlagd stenkrets af 24 alnars omkrets, inneslutande en låg och ojemn jordförhöjning. Kretsen har sannolikt utgjort fotkedjan till en numera *utgräven* grafhög. Norr om denna, nästan midt för rummet mellan de två förstnämnda högarna, förekommer en af sammanlagda kaststenar bestående, aflång, fyrhörnig, stensättning med raka sidor. Det inre stenfria rummet, som saknar förhöjning, är 7 alnar långt och 3 alnar bredt. Invid denna är en aflång grafkulle med lemningar efter fotkedja *). I närheten äro några runda grafkullar. På östra sidan om dessa beskrifna minnesmärken finnes en del af en större krets. — Det är troligt, att flere stensättningar här funnits, de der vid odlingar gått förlorade, äfvensom att den starka växtligheten med tiden öfver många dragit ett förborgande täckelse. — Vid ändan af en ingående fördjupning mellan ofvannämnda höjd och norra Ängsvaktartorpet är en källa och vid denna en stensättning, som synes bildat en treudd.

Man omtalar, att i dessa högar jordgods träffats. Tiden då det funnits är, likasom fyndens beskaffenhet, obekant. — I den största högen säges ligga en rese, hvilken efter mångfaldiga äfventyr med andra resar, äfvensom med meniskor, dem han lärer tillfogat mycket ondt, skall på följande sätt ljutit döden. — Han bebodde en håla i skogen på Berga ägor i Taxinge socken, i hvilken håla han ofta intog både folk och röfvadt gods. En dag hade han gripit en gosse och var just i begrepp att med honom inträda i hålan, då gossen yttrade: "Håll, käre far! se upp åt himmelen, får ni se en vacker jungfru." Resen upphof sina ögon, hvilka möttes af solens strålar; och hade dessa den verkan på honom, att han *sprack*. Gossen undkom **). Man vet icke hvilken dragit försorg om resens jordläggning, men det förmodas, att han fått mycket både guld och silfver med sig i jorden, efter de ektelningar och andra buskar, som omgifva högen, understundom synas stå i brand.

Den öfriga öppna delen af ön till dess vestliga ände upptages af åker- och ängsmark. Några grafkullar träffas här och der. På en förhöjning sydost från norra Ängsvaktartorpet är en ganska vacker, stor och väl bibehållen, kiludd, fullt ut jemförlig med den vid Frostad i Westmanland. Hvar och en af de tre kilarna, de der bestå af sammanlagda dubbla stenrader med mellanliggande jordfyllning, är sexton alnar lång samt vid korset, från hvilket de utgå, tre alnar bred. De aftaga i bredd mot ändarna, der för hvarje kil en större sten är lagd. I sjelfva korset ligger en flisa. Mellan norra och sydostliga kilarna, inom den båge, som de bilda, är en stenkrets af fem alnars tvärdrag, inneslutande en fördjupning,

*) Detta är den andra grafkullen af denna skapnad, vi hittills sett. Vi kunne intyga, att aflånga grafkullar äro ytterst sällsynta i Mälareländerna.

**) Det allmännare af denna sägen är vidt utbredd. Den förekommer hos Faye (Norske Sagn sid. 15) och är äfven bekant på Färöarna i en sång om Gänge Rolf. Jfr Antiqv. Annaler 3 B. h. 2 sid. 295—296. Sången saknas hos Lyngbye (Färöiske Qvæder), men nämnes i företalet.

djupning, i hvilken, för icke länge sedan, en kittel af koppar skall vara funnen *).

Sedan vi således tagit i betraktande alla de minnesmärken, som öns södra öppna delar förete, vilje vi tillse hvad skogen hyser.

På högsta spetsen af Helsing-bergen är ett väldigt stenrör af 80 alnars omkrets och fem alnars bibehållen höjd. På detta, som med säkerhet kan antagas hafva varit en vård, skola i mannaminne funnits murkna lemningar efter en resning af groft ekvirke. Nu finnes i detsamma en fördjupning; och är det en sägen, att denna fördjupning är upptagen af tre karlar, som här letat efter gods, men hvarvid så illa åtburits, att de råkat ut för *berggubben*, hvilken för omaket *gjort dem så mycket*, att den ena blifvit blind, den andra halt och den tredje döf. — Från denna högsta del af ön är en ganska vidsträckt utsigt öfver kringliggande vikar, fjärdar och landsträckor. Ehuru denna nordliga del af ön är ganska bergig och obändig, förekommer likväl här ett vida större antal grafvar, än det, hvilket den sydliga sträckan äger. Men de äro af helt annan beskaffenhet och, med undantag af storleken, sinsemellan fullkomligt lika, utgörande runda, af grof gråsten bestående, ofvanpå platta, kumel af 12—20 till 28 alnars omkrets. Kretsstenarna äro vanligtvis de gröfsta och så lagda, att deras flatsidor hvila på hällen eller marken. De sakna all jordfyllning, men innehålla, som nämnt är, blott sten. Dessa grafvar, som äro talrikast i östra delen af skogstrakten, der, på en icke stor vidd, 18 sådana finnas, sägas ofta blifvit af skattsökare antastade. Också synas i rätt många af dem större och mindre fördjupningar.

På Hernön skola, tid efter annan, åtskilliga fynd anträffats, såsom hela urnor, innehållande ben och aska, otydliga stycken af jern, några pilspetsar **), samt, för minst 8 eller 9 år sedan, "en af metall gjuten bild, närmast liknande en häst, af omkring 2 tums längd och 1½ tums höjd" ***). Sistlidet år träffades på ön en knif af stål med inristade orden: *Ave Maria*.

Vid roten af Helsing-bergen, midtför bergets högsta spets, är invid vattenytan en liten grön plan — ett ibland de få tillgängliga ställen till berget från norra sidan. — Det berättas, att för några år sedan en fiskare, hvilken nattetid varit stadd på sjön icke långt härifrån, varseblifvit ett *Liusne* på denna fläck. Han hade närmat sig stället och upptäckt en liten pilt af omkring en alns längd, kohlsvalt i ansigtet och med en röd spetsig mössa på hufvudet. Piltan hade varit sysselsatt, att med en stake röra i en brinnande rishög. Två år derefter hade manuen fått se samma syn, och man tror i anledning deraf, att gods finnes i jorden på samma ställe.

I Helsing-bergen skall ock finnas en stor sal, men ingången till densamma säges vara förborgad. Den förmenas kunna finnas endast af den, som är född på

*) Föregifvandet, att denna kittel ännu finnes i förvar på Tosterön i granskapet af Strengnäs, är ogrundadt. — Vi hafve icke träffat någon, som vet sig hafva sett den, men flere, hvilka haft sig bekant, att en sådan funnits. Jfr. Tolstorp, Södermanl., del. 2 sid. 116.

**) Två sådana af vanligt utseende, anträffade i en vret vid norra Ängsvaktartorpet, äro i författarens förvar.

***): Benäget meddeladt af Domkyrko-Sysslomannen C. Berglund i Strengnäs.

en torsdag, en sådan dag af våda fallit i sjön, och likaledes en torsdag mistat sin moder. I salen bor en fru, som natt och dag såfver på ett guldtäcke. Hon skall kunna väckas medelst ett slag af en vipa af nio örter af vissa slag, men ingen skall numera känna hvilka blomster dertill erfordras.

Vid ett led, icke långt från den ofvannämnda källan, äro understundom sedda två små gossar, gråklädda och med röda mössor. Det hände, att en man, som ärnade sig fram genom ledet, fann dem stående vid den ena led-stolpen. Mannen *höll till venster* och kom sålunda lyckligt fram, men sparkade vid förbigåendet en af pysslingarna, den der ock straxt försvann. Han hade sjelf länge ondt deraf.

Detta är allt hvad vi hafve att förmäla om Hernön. Det torde förtjena att eftersinnas, huruvida, i afseende å de om öns minnesmärken anförda efterrättelser, som föranledde vårt besök på densamma, någon afkortning bör äga rum. För vår del anse vi en sådan icke obefogad.

Innan vi lemne denna trakt, skola vi kasta en blick på några märkligare fornminnen å stränderna kring Gripsholmsviken.

Vid Kalkudden, en egendom å den udde på norra sidan om viken, kring hvilken denna, der den tager den ofvanuppgifna vestliga rigtningen, kröker sig, förekomma åtskilliga minnesmärken, deribland en gammal ringmur, belägen på ett högt berg i skogen norr ut från gården vid Ramsundet, som skiljer Ramsön från fasta landet *). Muren, som är ganska oregelbunden, följande bergets utsträckningar, äger en omkrets af 380 alnar och har tvenne öppningar, af hvilka den ena löper genom murens södra del, der, i anseende till bergets långslutning, en yttre bågig mur af 70 alnars längd blifvit anbringad, hvars båda ändar sluta sig till den inre muren. Äfven denna muren har på 16 alnars afstånd från den inre ingången en öppning, dock icke midt emot den förra. — Den andra ingången till fästet förekommer mellan tvenne fasta klippor på nordostliga sidan. Berget äger här sin största höjd, hvarföre man ock på sjelfva muren uppkastat ett väldigt rör af klumpstenar — tydligen en vård. Till fästet leder ock från sjösidan en "trollstig," hvilken skall vara mycket svår att finna. — Närmare Kalkudden, på låg, jemn, ängsmark, är en kretsbildad större stensättning och på södra sidan om densamma en grafkulle. Minnesmärket ansågs i slutet af 1600:talet, då kretsen innehöll 45 *resta* stenar, hafva varit en "domplats" **). I trakten finnes en mängd grafkullar, sträckande sig efter stranden öfver björkbevuxna höjder mot Edsala by närmare Gripsholm. — Edsala omgifves af sådana grafhögar till ett antal af 285 ***). Det är att märka, att lika många, om icke flere, tid efter annan blifvit utkastade. Gamle män veta omtala, att i några af dessa grafvar funnits krukor, kohl, aska och "jernskräp," deribland nä-

*) Äfven på Ramsö skola lemningar efter ett forntida fäste finnas.

**) Enligt anteckning i Presterskapets Berättelser från denna tid, i Kongl. Bibliotheket i Stockholm, under tekn F. I. 9.

***) De förekomma talrikast söder ut från byn på den så kallade Byudden. Byamännen berätta, att Konung Gustaf IV Adolph, under dess vistelse på Gripsholm, ofta besökt denna trakt. Det skedde — säga de — den tid, *då det var på nätet med honom*.

gra pilspetsar — alla förkomne. Mellan kullarna äro stensättningar af flerfaldiga skapnader; dock utgöres största antalet af kretsar. Här finnes blott en enda treudd *). Den är belägen några famnar norr ut från byn, har 7 alnar långa, raka, icke sammanlagda, sidorader af klumpstenar, omslutande ett stenfritt, icke jordfyllt, rum. Tätt invid stensättningens östra sida är en krets af sammanlagda kullerstenar, hvars omkrets utgör 6 alnar. — I byns kohage norr ut förekommer en kretsig, omkring 56 alnar lång, mursträcka, omgifvande nedre delen af en utgående skogbeväxt höjdsträckning. Den heter Rundalen, men ingen vet något att om densamma förmäla; muren synes oss vara en lemning af en ofullbordad sednare anläggning. — I skogen ofvan denna rundal (rundel) skall understundom en *vild-trädgård* synas. Den säges bilda en fyrkant, omsluten af *täta, höga* granar. "Inuti stå många vackra trär, på hvilka ingen kan veta något namn." Kommer man en gång in i denna vild-trädgård, skall man näppeligen kunna *leta sig ut*, med mindre något af de plagg, hvilka man bär (helst mössan), vändes afvigt. — Norr ut på stränderna af Fateburssjön äro många resliga ättehögar uppkastade.

Söder ut ligger Mariefred och det härliga Gripsholm. Slottet och dess närmaste omgifningar äga åtskilliga äldre minnesmärken, på hvilka man hittills icke gifvit akt **). Men vi dröje icke denna gång i den gamla konungaborgens rika salar. Ett godt stycke af svenska häfderna kan här läsas i dragen af framgångna hjeltar på stridens, statsmannalifvets eller lärdomens fält. — Lika litet ämne vi förirra oss i omgifningarnas doftande lundar. Alltnog! den taflan är af mästarehand.

Trakten mellan Gripsholm och Läggesta, der Gripsholmsviken slutar, är ganska täck. Årby heter en by i granskapet. På "Jätteberget," icke långt från byn är en borg, hvilken, med dubbla kretsiga ringmurar af 8 alnars bibehållen slutningshöjd, omsluter bergets östra sida. Jonas Ersson i Årby utvisar i bergväggen en "trollkammare." På några famnars afstånd från yttre muren är en sammanlagd krets af 42 alnars omfång. Midt i kretsen är rest en $\frac{3}{4}$ aln hög sten. I närheten finnas några grafstenar och mindre kretsar. — Sådana äro ock norr ut vid Svansta, i hvilka sistlidet år äro funne, jemte vanliga graflemningar, några perlor af glas.

Vid Läggesta är upprest en 3 alnar hög bautasten. Det berättas, att då denna sten finnes lutande, måste, för bibehållande af byfolkets hälsa, densamma utan dröjsmål bringas i upprätt ställning. — Icke långt från Läggesta vidtager Åker Härads allmänning, en vidsträckt mörk skog med fagra insjöar — med sånger och sagor.

*) Man förblande icke dessa stensättningar med kiluddar.

**) Förf. har under en längre tid gjort samlingar till en beskrifning om Grigspsholm. Han har funnit de hittills allmängjorda skrifterna i ämnet alltför ofullständiga. Verket torde komma att under loppet af sommaren 1844 lemnas i allmänhetens händer.

Bråvalla.

Nedanstående handling utgör 29 kapitlet af Regements-qvartermästaren Petter Rudbecks verk, *Småländska Antiquiteter* kalladt, hvilket författades i slutet af 1600 och början af 1700:talet, efter anmodan af K. R. Erik Dahlberg, som då hade under händer sitt bekanta verk, *Svecia antiqua et hodierna* *).

Sedan man under en mängd af år tvistat om belägenheten af den plats, å hvilken det bekanta "slaget på Bråvalla" förefallit, tyckes man omsider hafva stannat dervid, att striden försiggått på det så kallade Vikbolandet i Östkinds härad och Östra Husby socken af Östergötland. — Vid granskningen af handlingarna i detta långvariga tvistemål (de återfinnas hos de fleste svenske häfdatecknare) företer sig fog till den anmärkningen, att, vid öfvervägandet af saken, man hufvudsakligen fäst sig vid gifna, för att icke säga framkastade, åsichter och deras förhållande till hvarandra, men deremot så väl åsidosatt en allvarligare pröfning af grunderna för desamma, som i allmänhet försmått att från en ren antiquarisk sida betrakta ämnet.

Ifrågavarande, hittills nästan alldeles obemärkta, handling, innehåller likväl ett försök i denna väg. Det gäller för våra ögon föga. Men det visar huru, i slutet af 1600:talet en *granskande* fornforskare gick tillväga, och derjemte möjligheten deraf, att ännu en gång — förr eller sednare — der icke handlingens innehåll i tid grundligt vederlägges — frågan om stället för Bråvalla slag skulle kunna förklaras tvistig.

Det ofvannämnda kapitlet är af följande lydelse:

**"Om dhe många Reliquier, som ännu finnas på Bravallahed
effter detta Slagh."**

Effter detta förskreckeliga stora feltslagh, som emillan desse 2:ne starke Nordiske konungar Håkan Ring i Sverie och Harald Hildetan i Danmark äre hållit, hafva vij i denna vår tidh på Bravalla hedh ganska många Antiquiteter och reliquier, hvilka effter min ödl. (ödmjukeliga) relation til Hans Excell:ts Hög:ne Gref Dahlbergh, äre nu effter des höga befallning aldheles afftagne och på papper brackte, och vill iag nu bette efftersyn här nedan före äfven för dhe couriose upteckna.

1:o. När Kung Ringh och Harald Hildetan hade föresatt sig detta stora kriget på Bravallahed, kom Kung Haraldz här först till dhenne utvaldhe Valstaden, och affärdade Kung Harald någre starke förtruppar, som fore öfver Helige Åå, och skulle utspana Giöta Kungens ankomst och myckenheet; dhesse förtruppar mötte Kung Ringz förtruppar på Mare Skog, uppå et Slott Böökehult, som nu kallas Bondehultet, och blefve af dhe Svenske tilbakers drefne til lägret, men fölle doch åtskillige raske drengar på båda sidor, hvilkas lägerstellen med upreste Steenar och steenringar, äro emillan Mareskogh och Heligeåå till finnande.

*) Rudbecks arbete finnes, i mer och mindre fullständiga handskrifter, i förvar uti åtskilliga Boksamlingar i landet. Den här följda handskriften förvaras i v. Engeströmska Bibliotheket i Stockholm.

2. Strax vidh Heligeå och Husebye ligger tvenne höge sandberg, som kallas Reseberget och Siälberget; uppå desse finnes högar effter någre förnåme Höfvitzmän, och een mycket stor kulfallen Resesteen, hvilken klingar som malm, när man slår på honom, och kallas han af gemene man Huseby klocka.

3. Uppå detta Reseberget, som ligger hart när Heligeå, säges Kung Ring på een flat bred slett Steen setat, hvilat sigh och sin Armee besett, då han till slachtebanen öfver åån marcherade; samme Steen ligger ännu på berget til finnande.

4. Under Hakeröör ligger dhen nampnkunnige 65:te Kung Haraldz Kiempe Hake, som specificationen utvijsar, af hvilken Starkoter omsider blef qväst och sargat.

5. Kiempen Soot, som Vegbiorg dhen Kiempinnan felte, ligger här och begrafven, uti een högh som Sotarekullen kallas.

6. Uti Torsbögen ligger dhen 15:de Kung Ringz Kiempe Tore Snasare been och aska jordade.

7. Dher dhen 24 danske Kiempen Tole är fullen och begrafven, kallas nu och den högen öfver honom upkastat är Tohlehöög.

8. Dhen aldrastarkaste dhe Danskes Kiempe Ubbe af Frislandh, som Saxe dansk berettar hafva fåt 144 sår för än han fölle, ligger här och uti Ubbesgraf i denna dag, hvilken är mycket stoor tiltagen, och vid dhes hufvud och fötter 2:ne obekeliga grofve stenar upreste.

9. Kung Haraldz 65:te Kiempe Grentzlies, lägerstelle som Grentzeli heter är här och til finnande.

10. Fyra st. temmelig stora högar ligga hoos hvar andra i raad, med store upreste steenar vidh; i dem berettar gemene man at 4 st. af dhe slagne Kungar, hvars been och aska äro qvarlembnade här ligga begrafne.

11. Sedan vijses oss det vackra monument, som Kung Ringh behagat låta öfver sin Morbroder och fiende Kung Harald Hildetan gjöra, som är först een trinn Stenmur, som är 60 steg ikring; emillan hvarie 4 eller 5 steg, är een stoor steen och emillan dhe store steenar, småstenar lagde, och inuti är åter een stoor Steen medh 5 uthugne hååhl, uthi hvilka Kung Ring hafver Guld lagt och ofrat til Oden för denne Segervinning, och brukar somlige af gemene man än i dag at ofra penningar i denna steen, när något dhem fattas eller felar, som Hans höga Exellis Kungl. Rådhet H. Dahlberg, sielf med mig såg, ner vij der voro, penningar ligga i Steenen; dhett står och een stor upväkst gran i detta förnåme effterdöme, som sig ur een Root uti 4 trån fördhelat, som afritningen vidare vijsar, och är Kung Harald Hildetans döde kropp här upbrend med stoor hednisk solennitet, och des aska, som förr är sagt, förd til Letra Slott i Danmark.

12. Een högh och vacker uprest Steen står på heden medh Runebokstäfver på, som vijsar at dhen 58 Kung Ringz Kiempe Ruter der under ligger; och fins på afritningen hvad der vidare är skrifvet.

13. Vidare är här at see dhett rum, som dhen skiöna Hieltinnan Vegbiorg och Visna, med dhe flere ligga begrafne, hvilka medh sin tapperheet i detta slaget sig ett evigt nampn och beröm förverfvat, så at dhe med retta ibland dhe nordiske Amasoner inskrifvas må, ty hon har här vijst sig in-

tet som et qvinfålk, utan tapre Riddares vederlijke; Vegbiorg feckstadhe som een hielte, och drap dhen store jetten Soth, och blef här som för är sagt af Torkel från Thelamark omsider dräpen. Jkring dhenne lägerstad, som desse jungfruer ligga, är upväkst een heel hoop unga hasselbuskar; så fort dhe hugas bort, vexer altid andra i stellet, som alle somrar stå gröna, och mituti är slett som effter een graf. Denne hassellunden kallas Fruelund dhem til eefvig ära och ihugkommelse, serdeles efter Vegbiorg, och hålles i stor vördning i denna dag, så at ingen tår gå in i honom med tråtz; dy dhet hende att Föraren Mons. Hagelsteen, som än lefver, gick in på denna begravningsplatzen och blef dher aldheles veetlös och rasade för än des Camerat Johan Person, som äfven i lifve är, fick honom i armen och drogen dädan; denna lunden kallas och Rosenlund, effter dhessa ädhele möör och roosor hafva här låtit för sit K. Fädernesland sit röda och varma blod rinna, hvarför dhe bland andra jungfrur, för de vackreste rooser böra hållas.

14. Dhen 60 danske Kiempen Har ligger uti Harkullen begrafven.

15. Öfver dhen 30 danske Kiempen Bo Bramson, är Booshögen af des venner upkastad.

16. Dhen hög som Holmshögen kallas, vijser oss och at dhen 88 Kung Ringz Kiempe har der fåt sit hvilorum.

17. J Tolke högh är dhen 41 Kung Haraldz Kiempes Tolkes been och aska lagde.

18. Torne åå har sit namn fått af Tornij dhen 25 danske Kiempen, hvilken dher blef slagen i hufvudet med een klubba af een Svensk Kiempe och stupade så i åån.

Yttermera fins i Blädinge, Vislanna, Aresåss, Lekare och dhe flere sochnar på Bravallahed desse effterföljande rudera.

19. Dahlåkersbackarna hafva fått sit namn af Dhalkarlarna, som dher fienden eett stoort afbreck gjorde, som förbemelt ähr, ty dhe hafva i detta slaget sigh ganska vehl förhållit, och een stor dhel af fiendens här nederlagt.

20. Sandelesbackarna hafva fåt sit namn af Sander Boses broder, som här sig et vackert namn giort och vehl fecktat i kring sig.

21. J Brantebacken är dhen 14 Kung Haraldz Kiempe Brant Mygg begrafven.

22. Benastads bye berettas och fått sine namn af dhe många been dher äro fundne effter dhe danske som dhalkarlarna igehtslogo.

23. J Stensbacken har dhen 9 Kung Ringz Kiempe måst setia lifvet til, och kallas han Steen af Venersöo.

24. Dhen 43 danske Kiempen Toki til ära, fins een Runestehn på des Grafstelle med dessa ord upsat: Abiori lit risa stin iftir Toki veidit.

25. Ar är i Aresåss begrafven, derest nu Kiörkian står, och många Antiquiteter finnas; och var han den 72 Kung Ringz Kiempe.

26. Een mecktig Kiempe har Kung Ring haft, som hette Lefij, hvilken tilförende allena hjälpte Kieysaren att vinna Ungern, och dherföre kalades *Lefij*, som *twang Ungeren*; denne fälte til jorden många danske kiempar, och blef af honom det rummet han sig på så manligen förhölt, kallat Lefijsta, som man nu Lesta kallar, och finnes dhe slagnes Kiempars monumenter på dhet stellet i denne dagh, och har H. Lennar Rosenbielke funnit een järnsiäkt, som her i dhe